

Christin Rose Alvarez Johansen

Norsk Sagbruksmuseum

En undersøkelse av nasjonale føringer

Masteroppgave i Kulturminneforvaltning
Trondheim, mai 2016

Christin Rose Alvarez Johansen

Norsk Sagbruksmuseum

En undersøkelse av nasjonale føringer

Masteroppgave i kulturminneforvaltning
Trondheim, våren 2016

Hovedveileder: Aud Mikkelsen Tretvik

Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Illustrasjon forside: Norsk Sagbruksmuseum. Foto: Christin R. A. Johansen

Forord

Denne oppgaven er min siste innlevering i kulturminneforvaltning ved NTNU. De siste fem årene har gått mye raskere enn jeg så for meg. Tanken på å forlate Dragvoll og gode studiekamerater er vemodig, men samtidig ser jeg frem til nye utfordringer ute i arbeidslivet.

Jeg vil rette en takk til alle ved Norsk Sagbruksmuseum som jeg ble kjent med under praksisperioden høsten 2015. Spesielt takk til Kjell Roger Eikeset som var min kontaktperson under oppholdet, og som bisto med mye informasjon under arbeidet med masteroppgaven.

Jeg vil også rette en takk til min veileder Aud Mikkelsen Tretvik, for gode råd og tilbakemeldinger. Samtidig vil jeg takke mine medstudenter på veiledningsgruppa for god hjelp under skriveprosessen.

Samtidig fortjener min samboer, Stian Liknes, en takk for støtte og oppmuntring gjennom arbeidet med denne oppgaven.

Trondheim, våren 2016

Innholdsliste

Kapittel 1. Introduksjon til tema og problemstilling.....	1
1.1 Tema.....	1
1.2 Problemstilling.....	2
1.3 Sentrale begrep.....	2
1.4 Avgrensninger.....	3
1.5 Litteratur og kilder.....	3
1.6 Oppgavens oppbygging.....	4
Kapittel 2. Teori.....	5
2.1 Museum.....	5
2.2 Kulturminne.....	9
2.3 Nasjonal historie.....	11
Kapittel 3. Metode.....	13
3.1 Forskningspraksis.....	13
3.2 Kilder og metoder.....	13
3.3 Oppsummering.....	18
Kapittel 4. Norsk Sagbruksmuseum.....	19
4.1 Historisk innblikk: Spillum Dampsag & Høvleri.....	19
4.2 Norsk Sagbruksmuseum.....	22
4.3 Oppsummering.....	26
Kapittel 5. Norsk Skogmuseum.....	27
5.1 Et nasjonalt skogmuseum.....	27
5.2 Museets lokaler.....	29
5.3 Tid for skog.....	30
5.4 Oppsummering.....	31
Kapittel 6. Norsk Sagbruksmuseum – En kritisk drøfting.....	33
6.1 Nasjonale museer.....	33
6.2 Norsk Skogmuseum.....	35
6.3 Norsk Skogmuseum og dets oppgave knyttet til skogbruk.....	42
6.4 Forvaltning av kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri.....	43
6.5 Norsk Sagbruksmuseum – den faktiske situasjonen.....	47
6.6 Oppsummering.....	53
Kapittel 7. Norsk Sagbruksmuseum – hva bør formidles?.....	55
7.1 Ambisjoner.....	55
7.2 Vektlegging av lokal, regional og nasjonal historie.....	56
7.3 Formidling på museum kontra et sted hvor aktivitet har funnet sted.....	58
7.4 Oppsummering.....	60
Kapittel 8. Norsk Sagbruksmuseum i dag og i fremtiden.....	61
8.1 Norsk Skogmuseum og nasjonal historie.....	61
8.2 Norsk Sagbruksmuseum og nasjonal historie.....	62

8.3 Vektlegging av lokal, regional og nasjonal historie.....	63
8.4 Formidling på et museum kontra et kulturminne.....	63
8.5 Konklusjon.....	63
Referanseliste.....	67
Vedlegg 1: Intervjuguide Norsk Sagbruksmuseum.....	73
Vedlegg 2: Interiørkart, Norsk Skogmuseum.....	75
Vedlegg 3: Delutstillingen Forandringens tid, Norsk Skogmuseum.....	77
Vedlegg 4: Områdekart, Norsk Sagbruksmuseum.....	81
Vedlegg 5: Guideløype, Norsk Sagbruksmuseum.....	83

Kapittel 1. Introduksjon til tema og problemstilling

Norsk Sagbruksmuseum er et museum, men det er også et levende kulturminne. Museet i seg selv ble opprettet for å bevare det gamle dampsgbruket, som ble etablert i 1884, og er det eneste sagbruket av denne størrelsen som eksisterer i Norge. Det man kan oppleve på stedet i dag, er kulturminnet i seg selv.

Høsten 2015 hadde jeg praksis ved Norsk Sagbruksmuseum, på Spillum utenfor Namsos. Her gjennomførte jeg intervjuer av tidligere arbeidere, i tillegg til at jeg jobbet med arkivmateriale etter sagbruksdriften. Når det gjelder gjennomføringen av intervjuene, så er disse viktig i leddet med å samle inn arbeiderminner før de går tapt. Spesielt viktig er dette sett i sammenheng med et sagbruk hvor arbeidsforholdene i stor grad var de samme ved nedleggelsen i 1986 som da det ble opprettet i 1884.

1.1 Tema

Norsk Sagbruksmuseum ble etablert i 1991 og har med det 25 års jubileum i år. Til tross for at museet har eksistert en rekke år, har de ingen utstillingsmuligheter på området. Museet eksisterer i stor grad som et levende kulturminne hvor man som besøkende har mulighet til å besiktige et dampsgbruk fra slutten av 1800-tallet. Det blir lagt vekt på den lokale historien ved museet, og dette kommer i stor grad av at den kan knyttes til det fysiske kulturminnet Spillum Dampsg & Høvleri. Tema for denne oppgaven er nasjonal historie og føringer som er lagt for Norsk Sagbruksmuseum. Oppgaven er hovedsaklig en komparativ analyse. Jeg kommer til å se på hvordan Norsk Skogmuseum har løst sin oppgave knyttet til norsk skoghistorie. Dette skal så settes opp mot Norsk Sagbruksmuseums formål, og den faktiske situasjonen ved museet i dag.

Det er en rekke museer i Norge som dokumenterer, forvalter og formidler norsk historie knyttet til sine respektive områder. Norsk Skogmuseum ble valgt til sammenligning i analysen da det er et nasjonalt museum for skoghistorie. Siden Skogmuseet ble opprettet i 1954, har det hatt som formål å jobbe med nasjonal historie knyttet til skogbruk, jakt, og fiske. Museet belyser disse virksomhetene ved formidling gjennom utstillinger, artikler, og pedagogiske opplegg.¹ Skogmuseets koblinger mot skog og skogbruk gjør det relevant for komparasjon med Norsk Sagbruksmuseum.

¹ Skogmus.no/?page=163, Uten navn (aksessert 29. januar 2016).

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven skal jeg ta for meg denne hovedproblemstillingen: *Hvilke nasjonale føringer ligger til grunn for Norsk Sagbruksmuseum? Hva er den faktiske situasjonen ved museet i dag, og hva bør ambisjonene være?* Oppgaven er med andre ord todelt. På den ene siden skal jeg se på føringene som blir lagt, mens jeg på andre siden skal se på den faktiske situasjonen ved museet i dag. Dette har ført til følgende underproblemstillinger:

1. *Hvordan har Norsk Skogmuseum løst oppgaven med å forvalte nasjonal historie knyttet opp mot skogbruk?*
2. *Hvordan kan Norsk Sagbruksmuseum gå frem for å løse oppgaven knyttet til forvaltning og formidling av norsk sagbrukshistorie?*
3. *Hvorfor bør museet legge vekt på formidling av både lokal, regional og nasjonal historie?*
4. *Hvordan er formidling på et museum, kontra formidling på et sted hvor aktivitet har funnet sted?*

De to første underproblemstillingene skal forsøke å avdekke hvordan Norsk Skogmuseum har løst sin oppgave med å forvalte nasjonal historie, og hvordan Norsk Sagbruksmuseum kan gå frem for å løse sin oppgave. Dette gjøres for å se på museenes intensjoner og formål, og hvorvidt de klarer å leve opp til dette. Jeg har i tillegg valgt å ta for meg spørsmålet om hvorfor Norsk Sagbruksmuseum bør vektlegge lokal, regional og nasjonal historie på lik linje, dette fordi sagbruket har dype røtter i samtlige leire. Samtidig er det viktig å få frem at Spillum Dampsag & Høvleri er et kulturminne, og at museet har et annet utgangspunkt enn en rekke andre museer når det kommer til formidling. Dette undersøkes i den fjerde underproblemstillingen.

1.3 Sentrale begrep

Jeg kommer til å bruke Norsk Skogmuseum og Norsk Sagbruksmuseum når jeg omtaler de to museene brukt i oppgaven. Likevel kommer jeg stedvis til å substituere disse navnene med Skogmuseet og Sagbruksmuseet. Dette gjøres for enkelthets skyld. Det må også fremheves at jeg konsekvent har valgt å bruke Norsk Skogmuseum, til tross for at museet ble etablert som Norsk Skogbruksmuseum og skiftet navn i 2003.

Et begrep som blir brukt en del i oppgaven er delutstilling. Delutstilling blir brukt da hele

Skogmuseets første etasje er viet skogbruk, og består av elleve ulike utstillinger som går under samlebetegnelsen *Tid for skog*. Delutstilling brukes for å avgrense mellom de enkelte utstillingene og hovedutstillingen de er en del av.

Jeg bruker også begrep som lokal, regional og nasjonal historie. Lokalhistorie er historie som omhandler mindre enheter, altså lokalsamfunn, mens regionalhistorie er historie om regioner. Man kan se på Spillum eller Namsos som lokalsamfunn, mens Trøndelag eller Namdalen kan omtales som regioner. Nasjonal historie omfatter hele staten.

Jeg kommer tilbake til andre sentrale, teoretiske begrep i kapittel 2. Teori.

1.4 Avgrensninger

Hensikten med oppgaven er å gjennomføre en kritisk, komparativ analyse av formålet med Norsk Sagbruksmuseum og hvordan den faktiske situasjonen er i dag. Dette gjøres ved å sammenligne museets situasjon med Norsk Skogmuseum på Elverum. Jeg har valgt å konsentrere analysen om to museer for å unngå å overskride oppgavens maksimumslengde. En avgrensning av oppgaven er nødvendig for at den skal holde seg innen klare definerte rammer.

Jeg har valgt introdusere Norsk Skogmuseum og Norsk Sagbruksmuseum i hvert sitt kapittel. For å sette sagbruket inn i en historisk kontekst har jeg valgt å ta med deler av sagbrukets historie fra etableringen i 1884, frem til det ble lagt ned i 1986. Den lange tidslinjen ble valgt for å få frem at sagbruket er unikt, med få endringer over et langt tidsrom. Dette har spilt en rolle i hvordan sagbruket fremstår i dag. Samtidig har jeg valgt å ta for meg etableringen av Norsk Sagbruksmuseum. Museet, som ble etablert i 1991, fremstår fremdeles som ungt sett i sammenheng med Norsk Skogmuseum.

I kapittelet om Norsk Skogmuseum har jeg tatt opp etableringen av et nasjonalt skogmuseum på Elverum. I tillegg har jeg kastet et kort blikk på museets skogutstilling i første etasje, *Tid for skog*. Hvordan Norsk Skogmuseum har løst oppgaven med å forvalte nasjonal historie knyttet til skogbruk, vil bli tatt opp i analysen, dette for å få tydelig frem hvordan Norsk Sagbruksmuseum kan forvalte og formidle den nasjonale sagbrukshistorien.

1.5 Litteratur og kilder

Den teoretiske litteraturen brukes til å drøfte sentrale begrep. Blant annet har

Stortingsmelding nr. 49, *Framtidas museum*, vært sentral når det gjelder et museums oppgaver. For å se på museenes utvikling er det også trukket inn annen litteratur om museene, som Anne Eriksens *Museum, en kulturhistorie*. Samtidig er NOU 1996:7, *Museum. Mangfold, minne, møtestad*, viktig for å klargjøre hvilke føringer som finnes ved bruk av tittelen *norsk* i et museums navn. Både Stortingsmelding nr. 16, *Leve med kulturminner*, og Melding til Stortinget 35, *Framtid med fotfeste – kulturminnepolitikken*, har blitt brukt til å belyse hvordan vi kan leve med kulturminner, og hvorfor de er viktige å bevare. *Stier i skog* av Paul Tage Halberg har blitt brukt for å belyse Norsk Skogmuseums historie. Samtidig har jeg tatt i bruk en rekke artikler for å belyse Spillum Dampsag & Høvleri, og Norsk Sagbruksmuseums historie.

Store deler av oppgaven bygger på ulike litteratur og dokumenter. Jeg har også gjennomført intervju via e-post med ansatte ved Norsk Sagbruksmuseum. Med Norsk Skogmuseum har jeg hatt e-post utvekslinger og telefonisk kontakt med ansatte for å samle inn informasjon.

1.6 Oppgavens oppbygging

Etter denne introduksjonen til oppgaven, vil jeg i kapittel 2 ta for meg teori og forklare grunnleggende teoretiske begrep. I kapittel 3 vil jeg gjennomgå de ulike metodene jeg har brukt i studien. I kapittel 4 vil jeg ta for meg noe av historien knyttet til kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri, og presentere Norsk Sagbruksmuseum, mens jeg i kapittel 5 vil presentere Norsk Skogmuseum. Kapittel 6 tar for seg den komparative analysen og drøftingen, her vil det bli sett på hvordan de to museene har løst sine oppgaver knyttet til nasjonal historie. I kapittel 7 vil jeg redegjøre hvorfor det er viktig med en balansert vektlegging av lokal, regional og nasjonal historie. Jeg vil og så ta for meg hvordan formidling er på et museum, kontra et kulturminne som Spillum Dampsag & Høvleri. Kapittel 8 er oppgavens avsluttende kapittel, her vil jeg gi en samlet konklusjon på bakgrunn av funn i oppgaven.

Kapittel 2. Teori

Oppgavens teoretiske grunnlag vil bli presentert i dette kapittelet, og ulike definisjoner vil bli lagt frem og drøftet.

2.1 Museum

Hva er egentlig et museum? Som Ola Svein Stugu skriver i sin bok, *Historie i bruk*, «Alle veit kva eit museum er, men det er vanskeleg å forklare det».² Museumsbegrepet er noe som har endret seg gjennom tidene. Gjennom sitt *Museumsetiske Regelverk*, har den internasjonale museumsorganisasjonen ICOM³ utarbeidet retningslinjer som skal fungerer som et fundament for museenes virksomhet. For bedre forståelse av museumsbegrepet vil det her bli gjort rede for hva som betegner et museum, og hvilke plikter dette medfører.

2.1.1 Museumsbegrepet

Den norske museumstradisjonen har gjennomgått stor endring fra de tidlige raritetssamlingene, som så sitt lys på 1600- og 1700-tallet, og frem til dagens moderne museumsinstitusjoner. Til tross for disse endringene, har dagens museale virksomhet grobunn i samlerne med interesse for det merkverdige og kuriøse. På 1800-tallet kom et nytt vitenskapssyn som medførte at kronologi og systematisering ble viktige klassifikasjonssystem når det kom til historiske samlinger.⁴ Endring i kunnskapssynet førte også til endring i museumstradisjonen. På 1900-tallet ble det nasjonale brukt for å vise landets storhet, og styrke samholdet, som følge av dette dukket det opp en rekke folkemuseum og friluftsmuseum. I dag fokuser museene i større grad på forskning, fortolkning, formidling og forvaltning.

ICOM har utarbeidet en definisjon på hva vi anser som et museum i dag, og den er som følger:

Et museum er en permanent institusjon, ikke basert på profitt, som skal tjene samfunnet og dets utvikling og være åpent for publikum; som samler inn, bevarer/konserverer, forsker i, formidler og stiller ut materielle og immaterielle vitnesbyrd om mennesker og deres omgivelser i studie-, utdannings- og underholdningsøyemed.⁵

Dette er en definisjon som tar for seg museenes tradisjonelle oppgaver, samtidig som den

2 Stugu 2008: 132.

3 ICOM er en forkortelse for The International Council of Museums.

4 Stugu 2008: 134.

5 icom-norway.org/definisjon.html, ICOMs definisjon av museum (aksessert 4. februar 2016).

legger vekt på at museene også har en samfunnsrelevant rolle. Ifølge Anne Eriksen i hennes bok *Museum, en kulturhistorie*, er dette en kompakt definisjon med mange ledd som også legges til grunn for museumsdriften i Norge. Definisjonen understreker ifølge Eriksen at: «..museet er en offentlig institusjon og en del av sivilsamfunnet, til innbyggernes nytte og fornøyelse gjennom studier og utdanning».⁶ Det må her påpekes at Eriksen legger ICOMs tidligere definisjon til grunn. ICOM reviderte sin museumsdefinisjon i 2007, ved å legge til elementet *immateriell kulturarv*. Den tidligere versjonen avgrenset kildemateriale til materiell kulturarv, men ved å revidere definisjonen er det nå lettere å utvikle kunnskap om kulturarv, ved å se disse to sidene i sammenheng.⁷ At materiell og immateriell kunnskap i stor grad kan henge sammen er synlig på Spillum, da kunnskap om maskinene er nødvendig for å drive sagbruket.

Blant museenes sentrale oppgaver finner vi samling, bevaring, forvaltning og forskning.⁸ Dette er oppgaver som definerer museumsfeltet og som skiller museene fra andre institusjoner. Dersom man skal se nærmere på museenes hovedoppgaver, så blir de også fremhevet i Stortingsmelding nr. 49, *Framtidas museum*. Dette er et viktig styringsdokument for museene, blant annet ved at det belyser deres plikter. Også NOU 2013:4, *Kulturutredningen 2014*, gjengir museenes oppgaver. Dette dokumentet ser blant annet på hvordan museene har løst sine hovedoppgaver, her blir også museumsreformen, som foregikk fra 2001 til 2009, trukket frem. Dette er en reform som har ført til store endringer innenfor museumslandskapet, hvor vi har gått fra en rekke mindre, enkeltstående enheter til større, sammensatte enheter.⁹ Én av grunnene til denne konsolideringen var ønsket om å skape større og mer effektive nettverk.

2.1.2 Museenes rolle i samfunnet

ICOMs definisjon av hva et museum er, kan også brukes til å si noe om museenes samfunnsrolle. Det blir nemlig lagt vekt på at museene har et samfunnsoppdrag i definisjonen, ved at det står at museene skal tjene samfunnet og dets utvikling. På grunnlag av dette kan man si at museene har en plikt ovenfor samfunnet. Et perspektiv som dette blir også fremhevet i sentrale norske museumsdokumenter, som NOU 1996:7, *Museum. Mangfald*,

6 Eriksen 2009: 13.

7 St.meld. nr. 49 (2008-2009): 145.

8 St.meld. nr. 49 (2008-2009): 9.

9 NOU 2013:4: 149.

minne, møtestad. Det finnes flere vinklinger på hva et museum skal være, men ifølge NOU 1996:7, blir ICOMs definisjon av museum sett på som den mest samfunnsrelevante i den forstand at den understreker at museum skal være til nytte for samfunnet.¹⁰ Til grunn for museenes samfunnsrolle ligger deres arbeid med å identifisere, dokumentere og samle inn relevant materiale.¹¹ Dette er arbeid som museene selv definerer, og de bestemmer selv hva som er relevant for det enkelte museum.

En side ved samfunnsrollen er at museene skal utvikle og formidle kunnskap om menneskers forståelse av, og samhandling med sine omgivelser.¹² ICOMs tidligere definisjon av museum la vekt på at museene skulle ta vare på materielle vitnesbyrd etter mennesker. Siden materiell og immateriell kunnskap i stor grad henger sammen, hadde det vært vanskelig å gjennomføre dette arbeidet uten et helhetlig fokus. Som tidligere nevnt, er både materiell og immateriell kunnskap viktig med tanke på forvaltningen av kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri. Norsk Sagbruksmuseum kan ikke fokusere på kun forvaltning av det håndfaste kulturminnet, men er også nødt til å ivareta den immaterielle kulturarven knyttet opp mot det fysiske kulturminnet.

2.1.3 Museumsutstillinger

Når man skal utarbeide utstillinger, er det nødvendig å ta utgangspunkt i hensikten med utstillingen, hvilken målgruppe den retter seg mot og hvilket budskap den skal ha.¹³ På grunnlag av dette kan man med ulike virkemidler bygge opp en utstilling. Siden utstillinger lages for publikum og kan ha mange formål, er det viktig å vite hvem museets besøkende er, for å oppnå ønsket resultat med utstillingen.¹⁴ Publikum kan ha ulike mål med et museumsbesøk, det kan være læring eller en fritidsaktivitet. Å vite hvilke målgrupper man skal rette seg mot er viktig, da man ikke kan tilfredsstille alle. Når museet har identifisert målgruppen, så kan de begynne å se på hva de ønsker å oppnå med utstillingen. Ved å bruke tid på dette kan museet sette opp en mer vellykket utstilling. I denne sammenheng er det viktig for museet å vite hva de ønsker å oppnå med tolkningen av gjenstandene i utstillingen.¹⁵ Når det gjelder kommunikasjon knyttet til utstillinger, kan man i enkleste form si at man har

10 NOU 1996:7: 33.

11 St.meld. nr. 49 (2008-2009): 145.

12 St.meld. nr. 49 (2008-2009): 145.

13 Ambrose and Paine 2012: 148.

14 Dean 1996: 20.

15 Ambrose and Paine 2012: 120.

en sender – museet –, og en mottaker – publikum. Senderen har da en beskjed til mottakeren.

I Jan Krag Jacobsens, *24 Questions for planned communication*, finner vi en generell kommunikasjonsmodell som kan appliseres museer og deres kommunikasjon ut mot publikum. Denne modellen er som følger:¹⁶

Someone	-->	Says something	-->	In a certain way	-->	To somebody	-->	With a certain effect
---------	-----	----------------	-----	------------------	-----	-------------	-----	-----------------------

Budskapet går da gjennom en kommunikasjonskanal, til det blir mottatt av noen, som opplever det på en viss måte. Museenes utstillingslokaler blir i denne sammenhengen kanalen hvor museene når ut til publikum. Viktige spørsmål i forbindelse med bruk av modellen er da: Hvem er målgruppen, hva er budskapet og hva er den ønskede effekten på målgruppen.¹⁷

Når museet har funnet ut hva de ønsker å si, og hvem de skal si det til, starter arbeidet med å finne ut hvordan de skal kommunisere det. Et relevant spørsmål i dette arbeidet er hvordan man best kan formidle det ønskede tema. Vil det best gjøres i en statisk utstilling, eller skal man ta digitale midler til hjelp? Noen måter å utforme utstillinger på vil passe bedre til noen målgrupper enn andre. En statisk utstilling kan for eksempel inneholde gjenstander, tekster, tegninger, modeller, bilder og dioramaer, mens en dynamisk utstilling kan inneholde video, eller gjenstander man kan berøre.¹⁸

Det er flere elementer som er med på å bygge oppunder en utstilling. Tekst er ett av disse elementene og er i stor grad med på å fremme informasjon til den besøkende. En tittel i en utstilling er for eksempel et visuelt element som angir hva utstillingen handler om.¹⁹ Ifølge Ambrose og Paine er utarbeiding og plassering av tekst en av de vanskeligste jobbene som foretas av museet, men det er også en viktig jobb. De mener at det er viktig å holde teksten kort og konsis, og under utarbeidelse av teksten er det viktig å huske hvem den retter seg mot. Siden tekst utarbeides av noen som er spesialisert på et felt, er det viktig å unngå at teksten blir for komplisert, men samtidig må den ikke gjøres for enkel.²⁰ Ifølge Dean er det viktig at tekstene er direkte dersom de er lange, dette for å effektivt kommunisere noe til den besøkende.²¹ Utformingen av teksten har innvirkning på hvor effektiv kommunikasjonen er.

16 Jacobsen 2009: 15.

17 Jacobsen 2009: 16.

18 Ambrose and Paine 2012: 121-122.

19 Dean 1996: 111.

20 Ambrose and Paine 2012: 147-149.

21 Dean 1996: 117.

Dersom man skal lage tekst rettet mot barn, så utformes den ikke på samme måte som tekst rettet mot voksne.²²

2.2 Kulturminne

Norsk Sagbruksmuseum på Spillum springer ut av kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri. Her vil det bli redegjort for hva et kulturminne er. Sagbruket er ikke fredet, men blir av Riksantikvaren definert som et kulturminne av nasjonal verdi.

2.2.1 Vern

Kun kulturminner fra før 1537 eller stående bygg fra 1537 til 1649 får automatisk vern etter kulturminneloven.²³ Kulturminner som faller utenom disse kategoriene får ikke vern gjennom lov før det settes i gang et fredningsvedtak. Hovedsaklig er det kulturminner av høy nasjonal verdi som blir fredet når slike vedtak settes i gang. Det finnes flere grunner til at en bygning eller et bygningsmiljø fredes eller ses på som bevaringsverdig. Det kan være at bygningene gir informasjon om liv og virke på stedet, at de representerer en typisk eller særpreged byggetradisjon, eller fordi stilperioden er godt bevart. Dersom et bygg er knyttet til personer eller viktige hendelser i landet historie, kan dette gi grunnlag for vern. Ifølge Torvanger har vi et nasjonalt ansvar når det gjelder ivaretagelse av kulturminner, både for oss selv og våre etterkommere.²⁴

Selv om et kulturminne ikke blir formelt vernet, så betyr det ikke nødvendigvis at det ikke er verneverdig. Det finnes andre lover som også kan brukes til å verne kulturminner, som *Plan- og bygningsloven*. Best ivaretatt blir uansett kulturminner dersom man bruker dem, det vil si vern gjennom bruk. Når noe anses som verneverdig betyr det at det finnes elementer som er så verdifulle at de bør ivaretas. Siden Spillum Dampsag & Høvleri ikke er fredet, men er et kulturminne av nasjonal verdi, er det grunn til å anta at Riksantikvaren mener at anlegget har et vern som er dekkende nok gjennom museets forvaltning. Noe som tilsier at det ikke foreligger et behov for fredning av anlegget.

2.2.2 Å leve med kulturminner

Spillum Dampsag & Høvleri er et teknisk-industrielt kulturminne. Dette betyr at andre verdier blir lagt til grunn vedrørende bygningsmassen enn dersom museet hadde bestått av oppsatte

22 Ambrose and Pain 2012: 149.

23 Lov om kulturminner av 1978 §4.

24 Torvanger 2005: 62.

museumsbygninger. I Stortingsmelding nr. 16, *Leve med kulturminner*, blir handlingsplanen for kulturminnepolitikken frem mot 2020 presentert. Her fremgår det at historiske bygninger er kulturminner, og at alle kulturminner og kulturmiljøer er en del av samfunnets kollektive hukommelse.²⁵ Siden kulturminner er ikke-fornybare ressurser, betyr det at vi bør gjøre vårt beste for å ivareta dem til neste generasjon. Det påpekes at:

Kulturarven kan bidra med kunnskap, fortellinger og opplevelser som kan ha betydning for grupper og det enkelte menneskets tilhørighet, selvforståelse, selvutvikling og trivsel.²⁶

Ifølge *Leve med kulturminner*, baserer regjeringens kulturminnepolitikk seg på at kulturminner har egenverdi og er viktige ressurser. Gjennom politikken skal man derfor stimulere til ivaretagelse og bruk av disse verdiene, slik at man kan legge grunnlag for utvikling av levende lokalsamfunn og næringsliv.²⁷ Dette kan ses i sammenheng med utviklingen av *Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner*, fra Riksantikvarens side i 1994. Spillum Dampsag & Høvleri er i dag ett av femten prioriterte kulturminner på denne listen som får spesiell oppfølging fra Riksantikvaren. I Nord-Trøndelag fylkeskommunes *Handlingsprogram for Kulturminnepolitikk*, fra 2009, er ikke sagbruket på Spillum registrert på listen over prioriterte områder.²⁸ Dette betyr likevel ikke at sagbruket ikke er bevaringsverdig. Kulturarv som dette er med på å fortelle om utviklingen i samfunnet, og er kilder til kunnskap og opplevelse. Stortingsmelding nr. 16, *Leve med kulturminner*, legger også vekt på at kulturminner og kulturmiljøer i større grad bør implementeres som kunnskapskilder i undervisning, blant annet gjennom *Den kulturelle skolesekken*.²⁹

Ifølge Melding til Stortinget 35, *Framtid med fotfeste – kulturminnepolitikken*, skal man gjennom bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminner ta vare på et utvalg anlegg som er representative for landets viktigste næringsveier.³⁰ De siste årene har det blitt mer fokus på tekniske- og industrielle bygg og anlegg, noe som har ført til økt satsning på bevaring av denne typen kulturminner. Det er ifølge *Framtid med fotfeste*, et mål at man sikrer et representativt utvalg, men meldingen påpeker også at dersom man tar en titt på Riksantikvarens prioriteringsliste, så viser den at anlegg fra skogindustrien er

25 St.meld. nr. 16 (2004-2005): 5.

26 St.meld. nr. 16 (2004-2005): 5.

27 St.meld. nr. 16 (2004-2005): 6.

28 Handlingsprogram for kulturminnepolitikk, Nord-Trøndelag fylkeskommune: 55.

29 St.meld. nr. 16 (2004-2005): 64-65.

30 Meld. St. 35 (2012-2013): 30.

overrepresentert.³¹ Listen inneholder 15 prioriterte tekniske anlegg og blant de som kan knyttes til denne industrien finner vi Fetsund Lenser, Spillum Dampsag & Høvleri, Kistefos Træsliberi, og Klevfos Cellulose- & Papirfabrikk.³² For å kunne ivareta disse anleggene for ettertiden er det viktig med god kompetanse, dette fordi slike anlegg, ofte er store og komplekse. Dette kommer tydelig frem i bevaringen av Spillum Dampsag & Høvleri.

2.2.3 Autentisitet

Autentisitet er et viktig nøkkelbegrep innenfor moderne kulturminneforvaltning. Dette begrepet gjorde seg gjeldende fra rundt 1990-tallet, og er et lånord fra gresk, via latin. Begrepet betyr ekthet, opprinnelighet og troverdighet, og brukes om noe som er *ekte*. Uttrykket brukes mest om bygninger som er uberørte eller lite endret, dersom man ser bort i fra vanlig bruksslitasje.³³ *Autentisitet* brukes ofte for å bedømme et objekts verneverdi, og blir ofte brukt sammen med begrep som historisk verdi og antikvarisk verdi. Sagbruket på Spillum fremstår i stor grad som autentisk, noe som er positivt i formidlingsammenheng.

2.3 Nasjonal historie

Det er sentralt å se på begrepet nasjonal historie da Norsk Sagbruksmuseum selv har valgt sitt navn og definert sitt virkeområde. Jeg ønsker å finne ut hvordan Norsk Skogmuseum har gått fram i sin rolle når det gjelder nasjonal skoghistorie, og hvordan Norsk Sagbruksmuseum kan formidle nasjonal historie til et publikum. I denne sammenhengen må man se på historien i et større, mer helhetlig perspektiv. *Nasjonal* eller *norsk* historie er derfor et sentralt begrep som er gjennomgående for oppgaven. Med dette menes historie knyttet opp til spesifikke tema som favner hele nasjonen. Dette er historie i vidt perspektiv, hvor verken lokalhistorie eller regionalhistorie blir vektlagt.

Av NOU 1996:7 *Museum. Mangfold, minne, møtestad*, fremgår det at en del av museene som tok *norsk* eller *Norges* som en del av sitt navn, ofte kan beskrives som temamuseum.³⁴ Det er ikke uvanlig at et museum tar i bruk en slik betegnelse dersom de er først ute med tema, eller er alene på feltet. Samtidig er det nok lettere å ta i bruk betegnelsen *norsk*, dersom det gjelder et smalt tema, og på den måten utrope seg selv som et nasjonalt museum. Ifølge *Museum*.

31 Meld. St. 35 (2012-2013): 30.

32 Riksantikvaren.no/Tema/Tekniske-og-industrielle-kulturminner, Tema: Tekniske og industrielle kulturminner (aksessert 8 februar 2016).

33 Roede 2010: 173.

34 NOU 1996:7: 69.

Mangfold, minne, møtestad, kan det bak bruken av betegnelsen *norsk*, ligge en tanke om at dette vil gi museet en sterkere status, både blant besøkende og i museumsfeltet, noe som kan føre til at det blir lettere å få finansiering fra staten. Det blir i utredningen poengtert at Museumsutvalget mener en bør være forsiktige med å ta i bruk en slik merkelapp, og at det å være først ute på et felt ikke automatisk gir et museum rett til å omtale seg som et *norsk* museum.³⁵ Når et museum tar i bruk betegnelsen *norsk* i museumsnavnet, så handler det i stor grad om å få frem at museet er et nasjonalt museum, med fokus på en spesifikk del av vår historie.

Det finnes lite litteratur knyttet til hvilke nasjonale føringer som legges når et museum velger å ta på seg ansvaret med å forvalte og formidle nasjonal historie knyttet til spesifikke tema. Dette gir rom for diskusjon da det tross alt er et viktig felt. Det er forståelig at et museum tar på seg ansvaret for et felt dersom det er smalt tematisk sett, eller de er først ute på området. Likevel er det ikke implisitt at museet klarer å leve opp til dette målet. Når slike ambisjoner legges, bør føringene komme fra statlig hold. Det har vist seg som en vanlig tendens, at når et museum tar på seg rollen som forvalter av nasjonal historie, så kommer det av tendenser nedenfra. Det er vanskelig å følge opp museenes ambisjoner dersom dette er mål de selv har satt seg. Det kan da sies at de tar seg til rette på et felt, hvor det ikke er gitt at de er egnet til jobben, kun med basis i museumsnavnet.

35 NOU 1996:7: 70.

Kapittel 3. Metode

I kapittelet skal jeg ta for meg de ulike metodene brukt i arbeidet med oppgaven, hvordan data har blitt samlet inn og hvordan de har blitt bearbeidet.

3.1 Forskningspraksis

Hovedmålet med oppgaven var å finne ut hvilke føringer som ligger til grunn for Norsk Sagbruksmuseum, hva den faktiske situasjonen er, og hva ambisjonene bør være. Det falt seg da naturlig å velge en sammenlignende innfallsvinkel som baserte seg på å analysere Norsk Sagbruksmuseums og Norsk Skogmuseums mål og virke. En del av det skriftlige materialet som ble brukt i oppgaven, ble samlet inn under praksisperioden ved Norsk Sagbruksmuseum høsten 2015, og delvis under arbeidet med masteroppgaven våren 2016. En del av oppgaven er basert på intervju og e-post utveksling med ansatte ved Norsk Sagbruksmuseum og ved Norsk Skogmuseum. Jeg har også tatt i bruk mine egne observasjoner.

Før praksisperioden var min kjennskap til Norsk Sagbruksmuseum begrenset, men jeg ble godt kjent med stedet under praksisperioden. Som en motsats til Norsk Sagbruksmuseum valgte jeg å rette et blikk mot Norsk Sagbruksmuseum på Elverum, som komparativt grunnlag til å bygge analysen på. Min kjennskap til dette museet var større, blant annet fra tidligere besøk ved institusjonen. Det faktum at jeg ikke hadde gjennomgående kunnskap til begge museene, førte likevel til at jeg måtte sette meg grundig inn i dem for et godt basisgrunnlag.

3.2 Kilder og metoder

For å besvare problemstillingen på en god måte er det tatt i bruk ulike kilder og fremgangsmåter. Blant kildene og metodene finner man intervju og analyse. Når det gjelder metodekritikk, skal jeg se på metodene jeg brukte, og om det finnes andre innfallsvinkler til oppgaven som kunne være relevante. Jeg kommer til å argumentere for styrker og svakheter vedrørende de valgte metodene.

3.2.1 Innsamling av materiale om museene

For å analysere og drøfte museenes virksomhet sett i lys av hverandre var det nødvendig med et innblikk i museenes historie, dagens status og for Norsk Sagbruksmuseums del, fremtidige planer. Allerede under praksisperioden ved Norsk Sagbruksmuseum fikk jeg et godt innblikk i

sagbrukets og museets historie gjennom de ansatte. Allerede her fikk jeg god tilgang til litteratur vedrørende Norsk Sagbruksmuseum, og jeg fikk tilgang til bedriftsarkivet etter Spillum Dampsag & Høvleri, og AS Spillumbruket. Jeg har i tillegg supplert med informasjon funnet på museets nettsider.

Når det gjelder innsamlingen av historisk materiale knyttet til Norsk Skogmuseum, så baserte jeg meg i stor grad på informasjon som var å finne i Paul Tage Halbergs bok *Stier i skog*. Dette er en svært informativ bok som tar for seg museets historie helt tilbake til etableringen i 1954. Å basere seg på *en* bok i så stor grad kan være risikabelt, da man kun får ett blikk inn i historien. Likevel valgte jeg dette da denne boken gikk dypt ned i stoffet og Halberg ser ut til å ha satt seg grundig inn i kildematerialet som er brukt. Jeg har også brukt Norsk Skogmuseums nettsider for å finne relevant informasjon.

For å danne meg et bilde av museene fra de ble etablert og frem til i dag var det nødvendig å bruke en kombinasjon av muntlige og skriftlige kilder. Hovedgrunnen til dette var at ingen av intervjuobjektene var ansatt ved museene ved tidspunktet for etableringen, og det var derfor ikke mulig å utlede nok utfyllende informasjon fra intervjuer og samtaler med dem.

3.2.2 Innsamling av materiale til analysen

Som grunnlag for drøftingen bestemte jeg meg for å foreta en komparativ analyse. Målet var å se på hvordan Norsk Skogmuseum formidler skogbrukshistorie på et nasjonalt nivå gjennom sine utstillinger og hvordan de har løst sin oppgave med å forvalte nasjonal historie. Dette skulle så settes opp i mot en analyse av Norsk Sagbruksmuseum.

Analysen knyttet til Norsk Skogmuseum ble gjennomført ved gjennomgang av museets utstilling i første etasje da denne er viet skogbruk, gjennomgang av historisk litteratur, og e-post utveksling med ansatte på museet. Jeg valgte å fokusere på delutstillingen *Forandringens tid* da den er størst av delutstillingene i første etasje. Jeg besøkte museet to ganger. Første besøk, 7. januar 2016, var kun en rask gjennomgang av hovedutstillingen slik at jeg fikk oversikt over den. Neste besøk ble foretatt 4. mars 2016, og dette var en grundigere gjennomgang av utstillingen. Her gikk jeg dypere inn i de ulike delutstillingene som hovedutstillingen består av, og trakk ut informasjon som kunne være relevant for analysen.

Når det gjelder Norsk Sagbruksmuseum valgte jeg å ikke gjennomføre en særskilt befaring. Grunnet tidsmangel valgte jeg å basere meg på kunnskap opparbeidet gjennom

praksisoppholdet, i tillegg til intervju med ansatte. Jeg ser i ettertid at jeg burde ha disponert tiden bedre, og satt av et besøk ved Norsk Sagbruksmuseum.

Til grunn for analysen blir det brukt noe litteratur, blant annet boken *24 Questions*, som var relevant da den tar for seg kommunikative spørsmål. Til tross for at boken er rettet mot massemedier og ikke direkte mot museer, så er den nyttig. Bøkene *Museum Exhibition* og *Museum Basics* har også vært relevante da de tar for seg teori og praksis knyttet til museumsutstillinger. Dette har vært nyttig med tanke på utforming av tekst i utstilling, eller mangel på sådan, hos Norsk Skogmuseum Hensikten med analysen var å danne grunnlag for en drøfting opp mot museets formål. Det er alltid en fare for at subjektive meninger kan gjøre seg gjeldende, til tross for at en analyse skal utføres så objektiv som mulig. Ens egne meninger, bakgrunn og personlige interesser kan gjøre seg gjeldende, og dette kommer til syne når jeg diskuterer mitt inntrykk av Norsk Skogmuseums hovedutstilling. Offentlige dokumenter vedrørende teknisk-industrielle kulturminner har også vært viktige i analysen, da det i Norsk Sagbruksmuseum mandat ligger at museet skal ivareta kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri.

3.2.3 Dokumentanalyse

Ifølge Thagaard, så er formålet med en dokumentanalyse å se på dokumenter som som er skrevet med annen hensikt enn til bruk i det aktuelle forskningsprosjektet.³⁶

Flere offentlige dokument ligger til grunn for oppgaven, deriblant stortingsmeldinger og Norges offentlige utredninger, som er politiske normative dokumenter. Riksantikvarens *Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner* er også brukt, dette dokumentet legger til rette for nasjonale føringer vedrørende teknisk-industrielle kulturminner. En god del av dokumentene hadde jeg kjennskap til fra før, som Stortingsmelding nr. 49, *Framtidas museum*, som tar for seg mål for museumspolitikken og museenes hovedoppgaver. Denne ble derfor ikke lest så grundig. Istedet gikk jeg for en fremgangsmåte hvor jeg sjekket innholdsfortegnelsen og leste det som var relevant, i tillegg søkte jeg opp relevante stikkord i dokumentet. Dette ble gjort i tilfelle jeg overså noe i gjennomlesningen. Heller ikke NOU 1996:7 *Museum. Mangfold, minne, møtestad* ble lest fra perm til perm, her benyttet jeg også stikkord og lesing. Denne utredningen ble brukt for å støtte oppunder mangelen på retningslinjer knyttet til museumsnavn.

36 Thagaard 2010: 59

En del av dokumentene som ligger til grunn for oppgaven har jeg riktignok lest nøye, som Riksantikvarens verneplan, som er retningsgivende på feltet. Dokumentene jeg gikk nøye gjennom var dokumenter som jeg i mindre grad hadde kjennskap til, og hvor jeg var usikker på hvor stoffet jeg hadde behov for, befant seg. Men selv i disse dokumentene valgte jeg å bruke søkeord for å være på den sikre siden, fordi dokumentene var viktige for å bygge oppunder oppgaven. Viktige søkeord som ble brukt vedrørende dokumentene jeg hadde god kjennskap til, og de jeg hadde mindre kjennskap til, var: Norsk, nasjonal, Norge, museum, samfunnsrolle, forskning, formidling, forvaltning, vernet, fredet, kulturminne, Norsk Skogmuseum, Norsk Skogbruksmuseum, Norsk Sagbruksmuseum, Spillum, Namsos og Elverum.

Hoveddelen av dokumentene som har blitt brukt i oppgaven er publiserte dokumenter som er tilgjengelige for alle. Jeg har også brukt rapporter som ikke er fullt så tilgjengelige, som Jan Wiig sin rapport, *Spillum Dampsag & Høvleri. Et sagbruksmiljø i Namsos*. Rapporten ble utarbeidet av Wiig i 1988, og den ble brukt for å underbygge hvorfor det egnet seg å legge et sagbruksmuseum på Spillum.

3.2.4 Intervju

For å klare opp i spørsmål og for å unngå misforståelser har jeg hatt kontakt med ansatte ved Norsk Skogmuseum og Norsk Sagbruksmuseum både via telefon og e-post. Ved Norsk Skogmuseum hadde jeg kontakt med utstillingsarkitekt Elisabet Løvold og Bjørn Bækkelund som er seksjonsleder for natur-og kulturhistorie og konservator ved museet. Jeg foretok ikke et strukturert intervju med Løvold, istedet hadde vi en uformell samtale. Den åpne samtalen med Løvold fungerte som en relevant innledning til mine undersøkelser. Jeg tok notater under samtalen, og disse ble oversendt Løvold slik at hun kunne verifisere at det nedskrevne var korrekt. Jeg hadde i tillegg planlagt å intervju Bækkelund med tanke på hvordan Norsk Skogmuseum løser sitt ansvar med å forvalte nasjonal skoghistorie. Jeg gikk bort fra dette da e-post utveksling med Bækkelund viste seg å være mer enn informativt nok.

Ved Norsk Sagbruksmuseum intervjuet jeg konservator Kjell Roger Eikeset, som også var min veileder under praksisoppholdet. Siden dette intervjuet var via e-post, var det nødvendig med en strukturert tilnærming med ferdigformulerte spørsmål. Dersom dette hadde vært et intervju som hadde foregått ansikt til ansikt, hadde jeg sannsynligvis foretatt et intervju med

delvis strukturert tilnærming,³⁷ dette fordi man her kan endre rekkefølgen på tema underveis og intervjuobjektet har mulighet til å ta opp tema som ikke er planlagt på forhånd. Siden intervjuet ble foretatt via e-post, fikk jeg svært utfyllende svar på mine spørsmål.

Jeg burde helt klart ha kontaktet folk tidligere under arbeidet med oppgaven. Det tok meg blant annet litt tid å oppnå kontakt med Norsk Skogmuseum da e-posten ble sendt til administrasjonen. Dette ble gjort fordi jeg var usikker på hvilke personer det var best å komme i kontakt med. Jeg brukte i tillegg mye tid på å finne ut av hvilken informasjon jeg hadde behov for. Et strukturert intervju av Bækkelund burde nok vært gjennomført, likevel fikk jeg mye informasjon ut av samtalene via e-post, siden jeg konstruerte spørsmål som Bækkelund svarte på.

Så vidt jeg kan se, så finnes det få forskningsetiske problemstillinger vedrørende intervjuene som ble foretatt. Informasjonen jeg mottok gjennom intervjuet med Eikeset ved Norsk Sagbruksmuseum inneholdt ingen personømfintlig informasjon. Både Løvold og Bækkelund ved Norsk Skogmuseum ble informert om at jeg sannsynligvis ville ta i bruk informasjonen fra dem i oppgaven. For Bækkelund sin del var det viktigst at jeg fikk frem at visse deler av informasjonen som kom fra ham, var hans personlige mening, dersom jeg skulle bruke den. En god del av informasjonen i denne oppgaven er utledet gjennom et intervju, men verken Eikeset, Løvold eller Bækkelund har blitt anonymisert da spørsmålene som ble stilt var relativt generelle. Dette betyr at de deltagende i forskningsprosjektet ikke vil ta skade av det, fordi det ikke dukket opp kontroversielle ting i forbindelse med oppgaven. Et generelt etisk prinsipp er at deltagelse i et forskningsprosjekt ikke skal skade deltageren.³⁸

3.2.5 Intervju gjennomført under praksisperioden

Intervjuene som ble foretatt under praksis er også viktige for oppgaven, og kan brukes av Norsk Sagbruksmuseum for å utvikle utstillinger og formidlingsopplegg. Samtidig er disse intervjuene innsamling av arbeiderminner. Museet har gjennomført intervjuprosjekt tidligere, men tatt i betraktning antall faglige ansatte og arbeidsoppgaver ved museet, er det begrenset hva de kan foreta seg. Jeg bidro derfor ved å intervju tidligere arbeidere på sagbruket. Den yngste av intervjuobjektene nærmet seg femti år, og jobbet ikke så lenge på sagbruket. Den eldste var nittien år gammel, og hadde jobbet ved sagbruket fra 1957. Når sagbruket ble lagt

37 Thagaard 2013: 98.

38 Thagaard 2013: 217.

ned gikk ikke vedkommende direkte over i jobb ved sagbruket Van Severen i Namsos, men jobbet på Spillum i forbindelse med avviklingen av sagbruket frem til 1987.³⁹

Intervjuene som ble foretatt under praksisperioden, ga ulike perspektiver i forhold til hvordan arbeidsplassen var. Menneskene hadde jobbet der i ulike perioder i livet og til ulike tider. Deres historier ga innsyn i arbeidet på sagbruket og hvordan ting endret seg. Dette er spesielt viktig da en rekke av de eldste arbeiderne har gått bort. Det er en uheldig tendens til at man setter i gang med slike minneinnsamlinger når tiden begynner å bli knapp. Dette er noe som burde gjøres kontinuerlig, og gjerne tidligere i livet, da minne er noe som endrer seg over tid.

Under arbeidet med intervjuobjektene under praksisperioden, dukket det opp flere etiske dilemma, enn ved intervjuene som ble gjennomført under arbeidet med denne oppgaven. Dette hang i stor grad sammen med at intervjuobjektene var redde for å si noe feil. Ifølge Thagaard er etiske dilemma i intervjusituasjonen særlig knyttet til forskerens vurdering om hvor personlige eller nærgående spørsmålene man stiller er. Det er viktig å vise respekt for intervjuobjektets grenser, slik at vedkommende ikke sier noe, som vedkommende vil angre på senere.⁴⁰ Også her bør man følge prinsippet om at en deltager ikke skal ta skade av forskningsprosjektet.

3.3 Oppsummering

Det har blitt brukt en rekke forskjellige kilder og metoder i oppgaven, dette kommer av de ulike vinklingene som har blitt brukt for å løse oppgaven. Blant annet har det blitt foretatt intervju med en ansatt ved Norsk Sagbruksmuseum, via e-post, samt e-post utveksling og en uformell samtale med ansatte ved Norsk Skogmuseum. Skriftlig og muntlig informasjon har vært viktig, samtidig har jeg tatt i bruk egen observasjon og analyse. Disse kildene og metodene har stått sentralt i arbeidet med oppgaven.

39 Intervju av tidligere arbeidere under praksisperioden ved Norsk Sagbruksmuseum høsten 2015.

40 Thagaard 2013: 119.

Kapittel 4. Norsk Sagbruksmuseum

I dette kapitlet vil jeg kaste et kort blikk på Spillum Dampsag & Høvleri sin historie før jeg følger opp med etableringen av Norsk Sagbruksmuseum. Et innblikk i sagbrukets historie, legger grunnlag for å kunne diskutere hvorvidt man på stedet i dag klarer å balansere forvaltningen av et historisk kulturminne, samtidig som man skal formidle nasjonal historie. En innføring i sagbrukets historie bidrar også til å sette det i korrekt historisk kontekst.

4.1 Historisk innblikk: Spillum Dampsag & Høvleri

Spillum Dampsag & Høvleri var i drift i en årrekke før nedleggelsen i 1986. Her vil noe av sagbrukets historie bli klargjort.

4.1.1 Peter Torkilsen og Spillum Dampsag & Høvleri

Spillum Dampsag & Høvleri ble etablert på Spillum, utenfor Namsos, av Peter Torkilsen i 1884. Sagbruket var mellomstort, og som de fleste sagbrukene i Namdalen hadde det Nord-Norge som sitt hovedmarked, men det ble også sendt varer andre steder i landet. Opprinnelig kom Torkilsen til Bangsund i 1865 for å drive et trelastfirma, men han opprettet etter hvert sitt eget sagbruk. Med mye kompetanse, men mangel på kapital, inngikk han et samarbeid med fire investorer.⁴¹ Sagbruket på Spillum skal ha vært det første nord for Trondheim med egen høvel, noe som skal ha gitt dem en fordel. Maskinene på sagbruket ble drevet med dampkraft, men den første dampmaskina som ble installert, hadde kun 10 hestekrefter. På grunn av dette var det ikke mulig for bruket å kjøre høvel og sag samtidig, noe som resulterte i nattskift. Bedriften ble raskt lønnsom og oppgraderte til ny dampmaskin i 1892. Dette førte til at man kunne drive høvel og sag samtidig, og bedriften sluttet med nattarbeid.⁴²

I 1894 brant det på sagbruket. Et uhell i forbindelse med påfylling av ei parafinlampe var årsaken til at saghuset med maskiner og deler av kaianlegget med opptil 300 favner bjørkeved gikk tapt. Fralandsvind sørget for at ikke mer gikk tapt. Sagbruket ble raskt gjenreist grunnet fullverdiforsikring, og var i drift allerede 5 måneder senere.⁴³

4.1.2 Produksjon og marked

Under Torkilsen ble det produsert vanlige ting som listverk, panel og skurlast. Det ble også

41 Thonstad Sandvik 2008: 45, 47.

42 Eikeset 2011: 50.

43 Thonstad Sandvik 2008: 54.

produsert kasser, vindusinnramminger, trapper, dører og møbler. Sagbruket var tidlig ute med industriell produksjon av ferdighus, og skal ha vært den fjerde produsenten i Norge etter M. Thams & Co. i Orkanger, Jacob Digre i Trondheim og Strømmen Trævarefabrik.⁴⁴ Torkilsen sto selv for utarbeidelsen av tre typetegninger, arbeiderbolig I, II og III, men det ble også produsert hus på bestilling. Det første ferdighuset skal ha blitt levert sommeren 1885⁴⁵, det ble senere sendt materialer til et ferdighus helt til Svalbard.⁴⁶

Dersom man ser på salget av skolestuer til Nord-Norge, er det tydelig at Spillum Dampsag & Høvleri skapte sin egen lille nisje innenfor ferdigproduksjon av hus. I museets arkiv etter sagbruket, finnes fraktseddelen vedrørende frakten av materialer til det første skolehuset som ble sendt, dette var til Rognan i 1891. Det skal ha blitt produsert minst 62 skolestuer på Spillum fra 1891 til 1910 som ble sendt nordover.⁴⁷ En del av disse eksisterer ennå, og noen av dem har blitt godt dokumentert av Norsk Sagbruksmuseum. De fleste av skolestuene skal ha tatt utgangspunkt i arbeiderbolig I, men også her viser arkivmaterialet at det kom inn flere spesialbestillinger.

4.1.3 Skiftende konjunkturer

Når Torkilsen døde i 1915, tok Johannes Gundersen over som disponent. Gundersen ble ansatt i 1890, og kjøpte seg inn i sagbruket noen år før Torkilsens død. Når Gundersen tok over, var sagbruket på topp og det var gode tider.⁴⁸ Dette endret seg i 1920-21 da det oppsto en økonomisk krise, en krise som også rammet sagbruket på Spillum da etterspørselen etter varer sank. På grunn av den kritiske situasjonen ble driften ved sagbruket innstilt i 1932. Klinga kommune, som Spillum tilhørte, ønsket videre drift, noe som førte til et samarbeid med Salomon Mørkved. Han kjøpte seg inn i sagbruket høsten 1933, og dette førte til opprettelsen av AS Spillumbruket. I 1937 kjøpte han ut kommunen og sto som eiere av sagbruket.⁴⁹

4.1.4 Modernisering og nedleggelse

Mørkved startet å modernisere sagbruket i 1939, et arbeid som ble noe forsinket av krigen, og som førte til at alt ikke var gjennomført før i 1947. Under denne fornyingen gikk sagbruket

44 Eikeset 2013: 88-89.

45 Eikeset 2011: 50.

46 Eikeset 2015: 77.

47 Klausen 2011: 69-91. Antall skolehus som ble sendt nordover i perioden 1891-1910 er ramset opp i artikkelen. Disse er så lagt sammen.

48 Thonstad Sandvik 2008: 57.

49 Eikeset 2011: 52.

over fra dampkraft, til elektrisk kraft. Dette var en stor omlegging, men den førte ikke til vesentlige endringer i bygningsmasse eller produksjonsanlegg, noe som spilte en viktig rolle for bevaringen av sagbruket etter nedleggelsen. Det gamle anlegget ble holdt ganske intakt, selv med noe mer moderne maskiner drevet av elektrisitet.⁵⁰

Mørkved satt som disponent over sagbruket frem til 1971, når han trakk seg tok Reidar Kvaløsæter over. Kvaløsæter kjøpte seg aldri inn i bedriften, og Mørkveds etterlatte arvet derfor sagbruket ved hans død i 1978. Mørkveds arvinger besluttet å selge sagbruket til Norske Skog i 1986. Arbeiderne på sagbruket ble brått kjent med saken november 1986, men den endelige avgjørelsen ble ikke fattet før desember samme år.⁵¹ De ansatte på Spillum fikk ved nedleggelsen tilbud om jobb på Van Severen i Namsos, et sagbruk som også var eid av Norske Skog. Mangelen på modernisering etter omleggingen til elektrisitet, førte til at sagbruket hang etter andre bruk i området. Behovet for kostbare moderniseringer veide nok tungt når det gjaldt salget av sagbruket i 1986. 1970- og 1980-årene var en periode hvor flere av de små og mellomstore bedriftene innen sagbruks- og treforedlingsindustrien ble nedlagt på grunn av effektivisering.⁵² Sagbruket på Spillum ble en del av dette mønsteret når det ble lagt ned etter oppkjøpet av Norske Skog.

Bilde 1: Luftfoto av A/S Spillumbruket 1968, Fjellanger Widerøe. Norsk Sagbruksmuseums fotosamling.

50 Thonstad Sandvik 2008: 63.

51 Eikeset 2011: 62.

52 Eikeset 2011: 63.

4.2 Norsk Sagbruksmuseum

Sagbruket på Spillum drives i dag av Norsk Sagbruksmuseum, som er en enhet innenfor Museet Midt, de konsoliderte museene i Namdalen.⁵³ Stiftelsen Spillum Dampsag & Høvleri eier sagbruket, men Norsk Sagbruksmuseum har ansvar for forvaltningen av det teknisk-industrielle kulturminnet. Norsk Sagbrukshistorie formidles med utgangspunkt i kulturminnet.

4.2.1 Stiftelsen av et museum på Spillum

Stiftelsen Spillum Dampsag & Høvleri ble etablert i april 1988. Sagbruket var truet av riving, og formålet med stiftelsen var å bevare sagbruket.⁵⁴ Tidspunktet for nedleggelsen var gunstig. Dette var en periode hvor Riksantikvaren begynte å fokusere på bevaring av teknisk-industrielle kulturminner, og Norsk Teknisk Museum, ved konservator Jan Wiig, hadde i lengre tid vært på utkikk etter ei dampmaskin for bevaring. De endte opp med å lete etter et relativt komplett sagbruk, da de ikke fant en egnet dampsag. Til tross for at sagbruket på Spillum gikk over til elektrisk drift på 1940-tallet, var det få endringer innomhus, noe som tilsa at arbeidsmiljøet fremsto i tilnærmet opprinnelig kontekst. Siden bruket var solgt, var prosessen med å fjerne deler av maskineriet i gang, men en del av maskinparken befant seg fremdeles på bruket.

Wiig var på befaring på Spillum i 1988, og utarbeidet i forbindelse med dette en rapport. Her ble det konstatert at: «Det er helt urealistisk å tro at det er mulig å finne et bedre sagbruksmiljø enn dette».⁵⁵ Norsk Teknisk museum fikk etterhvert tilbud om å kjøpe sagbruket med bygninger og inventar av Norske Skog.⁵⁶ Dette kom nok av at Wiig, som jobbet ved museet, var en sentral part i arbeidet med å finne et bevaringsverdig sagbruk. Da dette ikke var planen, ble stiftelsen Spillum Dampsag & Høvleri dannet for å ta vare på sagbruket.⁵⁷ Denne stiftelsen fikk deretter kjøpt sagbruket av Norske Skog. Ønsket om å bevare sagbruket på Spillum kom ovenfra, blant annet fra Riksantikvaren, Miljøverndepartementet og Norsk Teknisk Museum. Regionale instanser ble i stor grad forbigått i dette arbeidet. Fra fylkeskommunens side skal det ikke ha vært et ønske om å opprette et museum på Spillum, de ønsket heller en fredning av området.⁵⁸ Dette skjedde

53 Museetmidt.no/, Museet Midt IKS (aksessert 13. mai 2016).

54 Thonstad Sandvik 2008: 63.

55 Wiig 1988: 54.

56 Wiig 1988: 4.

57 Wiig 1988: 55.

58 Sørgård 2011: 128-129.

riktignok ikke, sagbruket er fortsatt ikke fredet.

Når stiftelsen ble etablert, gikk Wiig inn som ett av styremedlemmene, og sommeren 1991 ble museet Spillum Dampsag & Høvleri, Norsk Sagbruksmuseum åpnet. Museet valgte navnet Spillum Dampsag & Høvleri for å fremheve at det man møter på museet er dampsagindustrien, som vokste frem på 1860-tallet. I tillegg tok de i bruk *Norsk Sagbruksmuseum* for å vise at de over tid hadde planer om å utvide perspektivet til å gjelde den nasjonale sagbrukshistorien, ikke bare den lokale og regionale.⁵⁹ I 2003 ble museumsnavnet endret til Norsk Sagbruksmuseum, Spillum Dampsag & Høvleri. Formålet med navneendringen var å «...fremheve museets nasjonale oppgave på en sterkere og bedre måte enn tidligere».⁶⁰ Ifølge Kjell Roger Eikeset, konservator ved Norsk Sagbruksmuseum, kom dette navnebyttet til på eget initiativ, ikke fra strømninger utenfra. Navnebyttet skal ha vært delvis initiert av eierstiftelsens styremedlem, Wiig, som var sentral i opprettelsen av museet. Bak denne endringen skal det også ha ligget et ønske om å sikre de årlige midlene fra Norsk Kulturråd og Riksantikvaren.⁶¹ Navneendringen viser at museet hadde fokus på å være et nasjonalt senter for sagbruksindustrien og aktivt gikk inn for å fremheve dette.

4.2.2 Konsolideringsprosessen – en enhet under Museet Midt

Norsk Sagbruksmuseum er i dag en konsolidert enhet under Museet Midt, og dette har innvirkning på hvordan museet blir drevet. Da konsolideringsprosessen startet i 2001, skal det ifølge Eikeset ha vært sterk motstand ved Norsk Sagbruksmuseum mot en konsolidering av museene i Namdalen. Til tross for dette gikk de inn i den konsoliderte enheten i 2007. Museet Midt besto da av Kystmuseet på Rørvik og Namdalsmuseet i Namsos, i dag består den konsoliderte enheten også av Kunstmuseet Nord-Trøndelag. Sagbruksmuseet er da en økonomisk og organisatorisk del av den konsoliderte enheten, med en fellesadministrasjon som sitter på Rørvik.⁶²

For Norsk Sagbruksmuseum førte konsolideringen til en ny instans å rette seg etter. Det var sannsynligvis vanskelig for museet å venne seg til tanken på en fellesadministrasjon som befant seg på Rørvik, et stykke unna Sagbruksmuseet. Som det står i Eriksens artikkel, *Fra stevneplass til dialoginstitusjon*, var det mange museer som så på konsolideringen som en

59 Sørgård 2011: 129

60 Sagbruksmuseum.no/om-oss/museets-historie/, Museets historie (aksessert 13. mai 2016).

61 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 5 i intervjuguiden.

62 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 6 i intervjuguiden.

trussel mot deres selvstendighet og identitet.⁶³ Det kan derfor ha vært vanskelig for museet på Spillum å se fordelene ved å inngå i en konsolidert enhet bestående av museer med svært ulike fagfelt.

4.2.3. Museets formål

Frem til Norsk Sagbruksmuseum ble konsolidert med de øvrige museene i Namdalen, var eierstiftelsen Spillum Dampsag & Høvleri, Norsk Sagbruksmuseum også et formelt museum. I stiftelsens/museets formålsparagraf står det følgende:

Stiftelsens formål er å dokumentere sagbruksindustrien generelt og dampsagindustri spesielt ved å samle inn gjenstander, ivareta og forvalte dem bl.a. ved tilfredsstillende oppbevaring og sikring, katalogisering, konservering og systematisk ordning. Eie og forvalte eiendommens bygninger og utstyr, og ta vare på kompetanse til å drive og vedlikeholde hele anlegget i kommersiell og formidlingsmessig øyemed.⁶⁴

Ifølge Eikeset har Norsk Sagbruksmuseum i dag en tredelt hovedmålsetting. Museet skal ta vare på Spillum Dampsag & Høvleri som et teknisk-industrielt kulturmiljø. Museet skal også ivareta den handlingsbårne kunnskapen og kompetansen man finner i tilknytning til Spillum. I tillegg skal museet samle inn, bevare, forske på og formidle norsk sagbrukshistorie, med særlig vekt på materiell og immateriell kulturhistorie, men også økonomisk og teknisk historie knyttet til kulturminne Spillum Dampsag & Høvleri.⁶⁵ At det siste er en vinkling som blir fremhevet i hovedmålsettingen er viktig, da dette viser at museet har som mål å forvalte og formidle nasjonal historie.

4.2.4 Museets generalplan

Ifølge Eikeset har Norsk Sagbruksmuseum et omfattende planverk. Det ble utarbeidet en museumsplan i 2012-2014, hvor museets strategier og hovedretningslinjer er nedfelt. I denne blir målsettingene innen forvaltning, forskning, formidling, produksjon og administrasjon frem mot 2020 tatt opp.⁶⁶ De ulike målsettingene som tas opp i planen er alle viktige for museet, men når det gjelder denne oppgavens blikk på nasjonal historie, er det punktene vedrørende forskning, forvaltning og formidling som er spesielt interessante.

Når det gjelder forvaltning, fremkommer det i generalplanen at oversikten over samlingene er mangelfulle, med unntak av bok- og bildesamlingen. Museet vil derfor skaffe oversikt over

63 Eriksen 2010: 73.

64 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 4 i intervjuguiden.

65 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 4 i intervjuguiden.

66 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 3 i intervjuguiden.

sine samlinger, og med utgangspunkt i disse utarbeide og igangsette strategier for bevaring og videre innsamling. Det er også nødvendig å utarbeide og iverksette strategier for dokumentasjon. Museet har i tillegg flere restaureringsprosjekter som det er viktig å få ferdigstilt, slik at de istedet kan konsentrere seg om løpende vedlikehold. Når det gjelder forskning, skal Norsk Sagbruksmuseum fremstå som en nasjonal kompetanseorganisasjon innen sagbruks- og treforedlingshistorie, og museet skal ha en regelmessig produksjon av forskningsarbeider. Når det gjelder formidling av sagbruket, heter det videre at museet ønsker å utvide tidsperspektivet, samt belyse sosiale, økonomiske og politiske perspektiver i større grad enn tidligere i formidlingen av sagbrukshistorien. Ifølge Eikeset, så ønsker museet også å få frem betydningen sagbruksnæringen har hatt gjennom historien i større grad enn de har klart tidligere, og å utvikle et nytt formidlingskonsept for museet.⁶⁷

4.2.5 Beskrivelse av området i dag

Når det ble vedtatt at museet skulle opprettes, ble en del av bygningene revet. Dette skal ifølge Eikeset ha vært den første saken på agendaen til eierstiftelsen Spillum Dampsag & Høvleri, i januar 1989. Blant bygningene som ble revet var «brikettfabrikken», flere lagerbygg ble også revet, og grunnen til dette var ifølge Eikeset todelt. En del av bygningene var i dårlig stand, og ved å rive kunne man konsentrere seg om å restaurere resten av det store anlegget. Økonomi spilte også en rolle, for i starten fikk ikke museet faste tilskudd fra offentlige instanser, men kun enkeltbevilgninger fra staten.⁶⁸ Anlegget har i dag en grunnflate på over 8200 kvadratmeter. Siden flere av bygningene er over to etasjer, betyr dette at det samlede bruttoarealet er på omtrent 10 500 kvadratmeter. Det er viktig å huske at anlegget ikke bare består av bygninger, det finnes også andre installasjoner og anlegg på stedet, som en tømmerbom på 900 meter ute i sjøen, skinneganger på 870 meter, industripipa og utskipningskaia. Selve tomten anlegget ligger på, er på 7,3 mål.⁶⁹ Se vedlegg side 81, for områdekart.

Sett bort i fra sagbruksanlegget med ulike lagerbygg, så har museet et frittliggende bygg som kalles Snedkeriet, og som brukes til utleie og møtevirksomhet. Museets kontorer befinner seg i det gamle kontorbygget, hvor sagbrukets disponenter har hatt tilhold.

67 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 3 i intervjuguiden.

68 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 1 i intervjuguiden.

69 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 2 i intervjuguiden.

*Bilde 2: Luftfoto av kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri 2010.
Norsk Sagbruksmuseums fotosamling.*

4.3 Oppsummering

Sagbruket på Spillum hadde en lang forhistorie før det ble vedtatt å opprette et museum for å bevare anlegget. Som ved de fleste andre sagbruk i Midt-Norge, var Nord-Norge hovedmarkedet, og sagbruket utmerket seg blant annet med spesialisering på pre-produserte skolestuer som ble solgt nordover. I motsetning til en rekke andre sagbruk ble ikke sagbruket på Spillum modernisert i like stor grad. Dette betyr at sagbruksarbeidere jobbet under samme forhold i 1986, som de gjorde på slutten av 1800-tallet. Mangelen på modernisering bidro sannsynligvis til salget av sagbruket til Norske skog i 1986.

Norsk Sagbruksmuseum ble opprettet kort tid etter nedleggelsen av sagbruket, og forvalter i dag kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri. Museet har som mål å forvalte og formidle norsk sagbrukshistorie på et nasjonalt nivå. Museets formålsparagraf og generalplan gjenspeiler museets ambisjoner vedrørende norsk sagbrukshistorie.

Kapittel 5. Norsk Skogmuseum

Dette kapittelet tar for seg Norsk Skogmuseum på Elverum. Museet ble opprinnelig etablert som Norsk Skogbruksmuseum, men skiftet navn til Norsk Skogmuseum i 2003. Her vil museets historikk og formål bli gjort rede for. Dette er relevant da museets nasjonale fokus blir lagt til grunn i analysen i kapittel 6. For oppgavens del er museets fokus på skog viktig, dets fokus på jakt og fiske er ikke relevant for oppgaven.

5.1 Et nasjonalt skogmuseum

Norsk Skogmuseum på Elverum er et museum med nasjonalt ansvar knyttet til tema skog, jakt og fiske, et ansvar som har vært tillagt museet siden etableringen.

5.1.1 Stiftelsen av Norsk Skogbruksmuseum

Skogmuseet på Elverum ble stiftet som Norsk Skogbruksmuseum i 1954. Museet er betydelig eldre enn Norsk Sagbruksmuseum på Spillum, men springer i motsetning til Sagbruksmuseet ikke ut av et teknisk-industrielt kulturminne. Bakgrunnen for etableringen av museet, kommer av skogbruksutstillingen som ble arrangert ved Glomdalsmuseet i Elverum i 1953. Når museet ble etablert i 1954, var gjenstandene de eide, materiale som var samlet inn til skogbruksutstillingen i 1953.⁷⁰

Det skal ha vært en gjennomgående tanke blant de som var budt inn til stiftelsesmøtet, at det kommende museet skulle etableres som en underavdeling av Glomdalsmuseet. Dette falt gjennom allerede ved stiftelsesmøtet. Én av de innbudte partene var Skogeierforbundet, og de ønsket ikke å bidra med økonomisk støtte til et museum som kun var definert til å gjelde Glommavassdraget. De var riktignok tilbøyelige til å støtte et museum som gjaldt hele nasjonen. Under stiftelsesmøtet ble det derfor fastslått å utforme formålsparagrafen med tanke på et landsomfattende skogbruksmuseum.⁷¹

5.1.2 Nasjonalt ansvar

Norsk Skogmuseum ble etablert som et museum med nasjonalt mål om å belyse historie knyttet opp mot skogbruk, jakt og fiske. Med et årlig besøkstall på over 100 000, er museet ett av de mest besøkte i Norge.⁷² Selv om museet ble opprettet med sikte på nasjonalt ansvar

70 Halberg 2004: 43.

71 Halberg 2004: 39.

72 Skogmus.no/om-museet, Om museet (aksessert 13. mai 2016).

knyttet til skog, jakt og fiske, fikk ikke Skogmuseet status som nasjonalt museum før Stortingsmelding nr. 61, *Kultur i tiden*, kom ut i 1992. På denne tiden ønsket staten å etablere et nettverk av nasjonale institusjoner og knutepunktinstitusjoner på alle kulturområdene. For å gjennomføre dette, var det nødvendig å gjøre flere av institusjonene med delt finansiering om til nasjonalt ansvar.⁷³ Før denne tid var museets finansiering delt mellom flere institusjoner; Staten, Elverum kommune og Hedmark fylkeskommune.⁷⁴ Ved å anerkjenne museet som et nasjonalt museum, tok staten over den offentlige delen av finansieringen av museet.

I første paragraf av Norsk Skogmuseums vedtekter kommer det tydelig frem at de er et museum med nasjonale oppgaver. Første paragraf i vedtektene er som følger:

§ 1. Navn og rettslig stilling

Norsk Skogmuseum er et kultur- og naturhistorisk museum med nasjonale ansvarsoppgaver. Museet er organisert som en stiftelse med sete i Elverum. I tillegg til hovedanlegget i Elverum består stiftelsen av Klevfos Industrimuseum i Løten og Sørlistøa Fløtermuseum i Åmot.

Stiftelsen Norsk Skogmuseum er medeier i Hedmark fylkesmuseum AS. Norsk Skogmuseum er en del av Hedmark fylkesmuseum, slik det er regulert i konsolideringsavtalen datert 10.12.2009.⁷⁵

5.1.3 Museets formål

Museet har siden opprettelsen hatt et spesifikt formål, men denne formålserklæringen har ifølge Bjørn Bækkelund, konservator ved museet, vært endret gjennom tiden. Ifølge ham er dagens formålserklæring slik:

§ 2. Formål

Norsk Skogmuseum er et kultur- og naturhistorisk museum med nasjonale ansvarsoppgaver for skognæringene, utmark, jakt og fangst og fiske. Museet skal drive forskning, samle og bevare historisk materiale, og formidle kunnskap gjennom utstillinger, publikasjoner, undervisning og andre former for informasjon. Museet skal være en arena der publikum møter kunnskap. Samspillet mellom natur, menneske og samfunn skal stå sentralt. Museet skal med et historisk perspektiv ta opp dagsaktuelle temaer, skape engasjement og gi innsikt. Museet skal sørge for en forsvarlig bevaring av sine kulturminner, og anleggene skal gjøres tilgjengelig for publikum.⁷⁶

Det arbeides ifølge Bækkelund, med en revisjon av museets vedtekter. Begge de siterte versjonene ovenfor er fra 2010. Med unntak av å gjøre om Hedmark fylkesmuseum til Anno

73 St.meld. nr. 61 (1991-92): 58.

74 Halberg 2004: 260.

75 E-post fra Bækkelund ved Norsk Skogmuseum, 18 februar 2016.

76 E-post fra Bækkelund ved Norsk Skogmuseum, 18 februar 2016.

Museum er det er ikke snakk om vesentlige endringer i §§ 1 og 2.⁷⁷ Endringen gjøres fordi Hedmark fylkesmuseum skiftet navn til Anno Museum AS, våren 2014.

Som man kan se blir begrepet «nasjonal» brukt flere ganger, i både §§ 1 og 2. Ifølge Bækkelund, er begrepet først og fremst viktig, fordi det begrunner den delen av Norsk Skogmuseums arbeid som ikke er orientert mot Hedmark fylke.⁷⁸

5.2 Museets lokaler

Fra etableringen og frem til i dag har Norsk Skogmuseum hatt tilhold flere steder, blant annet leide det kontorlokaler av Glomdalsmuseet fra 1954 og frem til 1964.⁷⁹

5.2.1 Prestøya og Klokkergården Fossum

Museet fikk Prestøya i Glomma av Elverum kommune i 1955, og der ble det bygd opp et friluftsmuseum. Siden øya lå vanskelig til for besøkende, ble det i 1959 bygd en hengebru over Prestfossen for å øke tilgjengeligheten. Når museet flyttet ut av de leide kontorlokalene hos Glomdalsmuseet i 1964, flyttet de inn på Klokkergården Fossum som de overtok i 1962. Siden Klokkergården lå øst for Prestøya, var det nødvendig med hengebru over Klokkerfossen, slik at besøkende kunne gå over fra den siden også. Mens museet hadde tilhold på Klokkergården ble låven brukt til utstillinger, og det gamle våningshuset til kontorer.⁸⁰ Det var først når Skogmuseet flyttet over til Klokkergården, at man kunne kalle det et museum i ordets rette betydning.⁸¹ På Prestøya finner man i dag en god del av museets antikvariske bygninger, en samling som i stor grad består av skoghusvær, husvær brukt under jakt og fiske, og fangstinnretninger.⁸²

5.2.2 Dagens museum

I dag holder Skogmuseet til i lokaler nord for Klokkergården. Arbeidet med et nytt museumsbygg startet i 1968, og bygget ble senere bygd ut to ganger. I 1970 var det nye bygget ferdig, og i 1971 ble det satt opp en skogbruksutstilling som dekket museets første etasje og som besto av elleve ulike avdelinger. Disse avdelingene viste hele prosessen med tømmerstokken, fra stubbe til fabrikk, og man ble presentert for skogfolkene i deres

77 E-post fra Bækkelund ved Norsk Skogmuseum 18 februar 2016.

78 E-post fra Bækkelund ved Norsk Skogmuseum 18 februar 2016.

79 Halberg 2004: 51.

80 Halberg 2004: 65-66, 70.

81 Halberg 2004: 77.

82 Skogmus.no/prestoya, Prestøya (aksessert 4. mai 2016).

sosiokulturelle miljø.⁸³ Museet ble bygd ut i 1979, men selv etter denne utvidelsen ble det klart at museet ikke var stort nok til å utvikle seg i samsvar med den faglige utvikling og mengden besøkende. I utkastet til museets generalplan for årene 1986 til 2000, kom det frem at Norsk Skogmuseum var et landsomfattende spesialmuseum med ansvar for kulturhistorien knyttet til utmarksnæringene. Dette betydde at museet hadde hovedoppgaver knyttet til dokumentasjon, forskning og formidling, samtidig ble det i utkastet klargjort at museet ville ha behov for en tredje utbygging. Utvidelsen var nødvendig dersom museet ønsket plass til utstillingene som ikke kom med i første byggetrinn. Utbyggingen ville gi museet et utstillingsareal på 5200 kvadratmeter, en vesentlig økning fra forrige utbygging. Ifølge utkastet skal noe av hovedhensikten ha vært å gjøre skogbruksavdelingen bedre, da utstillingen som ble satt opp i 1971, ikke tok for seg en stor nok del av skogbruket.⁸⁴

Utkastet til generalplanen ble godkjent i 1986, og er ifølge Halberg et viktig historisk dokument knyttet til utviklingen av museet, da dokumentets behandling i de styrende organer «..grep til kjernen i hva Skogbruksmuseum var».⁸⁵ Tredje byggetrinn var siste gangen museet ble bygd ut, og museumsbygget sto ferdig i 1991. Offisielt innviet ble ikke museet før 1993, da det var behov for å finne gjenstander å fylle de store utstillingshallene med. Museets tidligere utstillinger var av høy kvalitet og noe man ønsket å videreføre. For å oppnå dette rev man utstillingene i første etasje og bygget dem opp fra bunnen igjen, før innvielsen.⁸⁶ Utstillingene som kom på plass i det nye lokalet, sto frem til *Tid for skog* ble satt opp i 2001.

I 2003 endret Norsk Skogbruksmuseum navn til Norsk Skogmuseum. Samme år slo museet seg sammen med Klevfos Industrimuseum. Navnebyttet kom sannsynligvis av at museet med sammenslåingen fikk et enda videre perspektiv, hvor det ikke bare var fokus på skogbruk men også skoghistorie- og treindustri. I tillegg til Norsk Skogmuseum og Klevfos Industrimuseum, eier Stiftelsen Norsk Skogmuseum Sørlistøa Fløtermuseum i Åmot.⁸⁷

83 Halberg 2004: 105.

84 Halberg 2004: 231-232.

85 Halberg 2004: 233.

86 Halberg 2004: 239, 245.

87 Skogmus.no/museumshistorie, Norsk Skogmuseums historie (aksessert 13. mai 2016).

5.3 Tid for skog

Tid for skog er samlebetegnelsen på utstillingen man finner i Norsk Skogmuseums første etasje. Den består i dag av elleve ulike delutstillinger og er i mindre grad endret etter at den ble oppført i 2001.⁸⁸

5.3.1 En ny skogbruksutstilling

Arbeidet med den nye utstillingen startet i 1998 da Suzanne Palmquist ved Värmlands Museum ble hentet til Elverum som prosjektleder. Utstillingen er ikke bygd opp kronologisk. Istedet består den av ulike tema som er bygd opp scenografisk, hvor gjenstander, lys, lyd og bilder, brukes for å fortelle historien om den norske skogen. Det ble satt sammen en utstillingsgruppe i 1999, der hver av personene fikk ansvar for ett eller flere tema. I dette inngikk det å velge ut gjenstander og skrive manus til utstillingen. Gruppen skrev også utstillingstekster, som så ble bearbeidet av Palmquist. Fokus var at tekstene skulle være korte, tydelige og inneha en poetisk form.⁸⁹ Utstillingen er preget av at det er brukt lite tekst, men talende kulisser. Hvert tema er en scene, som forteller en historie til den besøkende.

Selv om *Tid for skog* er samlebetegnelsen på utstillingen, ble den bygd ut i to etapper. *Skogen gjennom tidene* åpnet i april 2000, mens *Tid for skog* åpnet i april 2001.⁹⁰ Dette ble gjort for tilgjengeliggjøring for publikum. Utstillingen spenner vidt, fra skogens liv i frø, til hvordan vi mennesker har jobbet med skogen. Når utstillingen ble satt opp, besto den av tretten delutstillinger, i dag består den av elleve. Sett bort ifra dette er utstillingen lite endret, ifølge Elisabet Løvold, som jobber som utstillingsarkitekt ved Norsk Skogmuseum.⁹¹

5.4 Oppsummering

Norsk Skogmuseum har siden etableringen jobbet for å være et nasjonalt museum for skogindustrien. Dette kommer tydelig til syne i museets formålsparagraf og museets utstillinger. I kapittel 6 vil jeg gå nærmere inn på hvordan Norsk Skogmuseum har jobbet i forhold til sin rolle som nasjonalt museum. Jeg vil gå nærmere inn på utstillingen *Tid for Skog* i kapittel 6, side 39. Se også vedlegg side 77.

88 Telefonsamtale med Løvold ved Norsk Skogmuseum 5. februar 2016.

89 Halberg 2004: 254-255.

90 Halberg 2004: 255-256.

91 Telefonsamtale med Løvold ved Norsk Skogmuseum 5. februar 2016.

Kapittel 6. Norsk Sagbruksmuseum – En kritisk drøfting

Jeg har i denne oppgaven valgt å kaste et blikk på to museer som tar for seg forvaltning og formidling av tema knyttet til skogbruk i Norge. Fokus er satt på Norsk Sagbruksmuseum på Spillum, da dette var min praksisplass på masterstudiet. Som motpart i analysen har jeg valgt Norsk Skogmuseum på Elverum, et museum med klart definerte nasjonale oppgaver. Analysen baserer seg på de konkrete objektene på stedet, og museenes nasjonale formål og oppgaver.

6.1 Nasjonale museer

Både Norsk Sagbruksmuseum og Norsk Skogmuseum er museer med mål om å formidle nasjonal historie, og en måte de viser dette på er ved å ta i bruk tittelen *norsk* i navnet. De er ikke de første museene til å gjøre dette, men ifølge NOU 1996:7 *Museum. Mangfold, minne, møtestad* er en rekke av de nyere museene som har tatt i bruk denne tittelen, spesialmuseer eller temamuseer. Det er ifølge utredningen en klar tendens til at nyetablering av museum de siste årene, har resultert i temamuseum. Blant museene opprettet etter 1974, skal tema som industri, teknikk, teknisk-industrielle kulturminner og sjøfart- og fiske ha vært emner som har gått igjen.⁹² Likevel er det en rekke temamuseum som avviker fra dette, som nyopprettede Norsk Reiselivsmuseum på Balestrand.⁹³ I tillegg finner vi norske temamuseum som Norsk Bremuseum, Norsk Fjellmuseum og Norsk Barnemuseum.

6.1.1 Legitimering av staten

Å ta i bruk en tittel for å fremme nasjonal historie er ikke et nytt fenomen. Man kan blant annet spore valg av navn blant museer tilbake til opprettelsen av Norsk Folkmuseum i 1894, hvor man forsøkte å bygge oppunder en felles nasjonalfølelse ved å vektlegge det norske. 1800- og 1900-tallet skal ha vært en glansperiode for museene når det gjaldt å bygge opp samhold og nasjonal identitet. I denne perioden ble flere museer grunnlagt, og man fant ulike tematiseringer av det nasjonale på museene.⁹⁴ Ved å bruke den nasjonale kulturen bandt man folk og samfunn sammen, samtidig som man legitimerte staten. Det var en gjennomgående tanke at dersom man kjente fortiden så ville man kjenne seg selv, et aspekt som også er viktig blant dagens museer.

92 NOU 1996:7: 69.

93 Reiselivsmuseum.no/, Norsk Reiselivsmuseum (aksessert 8. mai 2016).

94 Eriksen 2009: 207.

6.1.2 Bruk av navn og monopolisering av tema

Når det gjelder valg av navn hos museer, er det i de fleste tilfeller opp til museet selv hvilken tittel de velger å ta i bruk. Det er da naturlig at museet selv legger føringer for å leve opp til sitt navn og formål. Både Norsk Skogmuseum og Norsk Sagbruksmuseum kan kalles temamuseum da de har et definert, avgrenset, ansvarsområde i sine formålserklæringer. Navnevalg kan ofte knyttes opp til etablering av museer innenfor smale felt eller tema. Desto smalere tema, jo enklere er det ifølge museumsutredningen NOU 1996:7, å påberope seg ansvar for et tema og fremstille seg selv som et museum med fokus på nasjonal historie. Det er, ifølge utredningen, heller ikke unaturlig å tro at det bak bruken av en slik tittel, ligger en tro om at navnevalget vil bidra til høyere status og økt tiltrekningskraft blant besøkende. Utredningen mener at det kan ligge en forestilling om at museet vil ha lettere for å få statlig finansiering ved å ta i bruk tittelen *norsk* i museumsnavnet.⁹⁵ Når et museum velger å bruke en tittel som *norsk*, blir det en nedenfra-opp tilnærming når det kommer til å definere hva som er nasjonalt ansvar. Dette blir gjort på lokalt eller regionalt plan uten å involvere staten. Dette skjedde på Spillum, hvor bruken av tittelen *Norsk Sagbruksmuseum*, kom til på eget initiativ, delvis initiert av eierstiftelsens ene styremedlem Jan Wiig. Her ser man at museet selv tok på seg rollen med å formidle nasjonal historie ved å definere hva dette var. Føringer i form av Norsk Sagbruksmuseums mandat ligger likevel til grunn for at museet skal forvalte nasjonal sagbrukshistorie, se formålserklæring side 26.

Hvor gunstig det er at museene selv kan velge navn, kan diskuteres. Museer bør ifølge NOU 1996:7, være forsiktige med å ta i bruk tittelen *norsk* i navnet. Selv om man er først ute på et felt, tilsier ikke dette at man har rett til å påta seg ansvaret med å forvalte og formidle historie med et nasjonalt omfang. Faren er man ender opp med en rekke små, spesialiserte museer, som ikke klarer å leve opp til sitt eget formål. Kanskje burde tittelen *norsk* være forbeholdt museer som «..også har eit nasjonalt ansvar å forvalta med støtte i statlege, nasjonale planar»⁹⁶, slik museumsutvalget fremhever i NOU 1996:7. Mangel på litteratur på feltet gir rom for diskusjon om hvorvidt det er riktig å gi museene fritt spillerom. Manglende restriksjoner kan føre til at museene tar seg vann over hodet ved å sette seg for store mål. Dersom museene tar på seg en slik rolle, burde de ikke da bli fulgt opp av andre instanser, slik at man ikke ender opp med et museumsfelt hvor museene tar seg til rette uten at de følger de

95 NOU 1996:7: 70.

96 NOU 1996:7: 70.

nasjonale føringene som legges? En årsak til manglende litteratur på feltet kan skyldes det faktum at flere museer ligger under ulike departement, og at det ikke er utarbeidet retningslinjer på tvers av departementene. Norsk Rettsmuseum ligger for eksempel under Justis- og beredskapsdepartementet, da det ble etablert som nasjonalt museum for justissektoren. Rettsmuseet er plassert under dette departementet, fordi kontakten mellom museet og departementet, er avgjørende for arbeidet. Norsk Skogmuseum og Norsk Sagbruksmuseum derimot, ligger under Kulturdepartementet, som de fleste museer som blir etablert på eget grunnlag.⁹⁷

Selv om et museum gjør forsøk på å monopolisere et tema ved bruk av museumsnavnet, så er det likevel ingen museer som eier nasjonal status i form av å være eneste dominerende aktør på et felt. Det er mulig å etablere museer som har formål om å bli en synlig aktør, men som har overlappende felt med andre museer. Derfor finnes det en rekke museer som jobber med samme tema, både Norsk Skogmuseum og Norsk Sagbruksmuseum har til dels sammenfallende interesser på sine felt. At flere museer jobber med samme tematikk bør ses på som en fordel, fremfor noe negativt, men det er da nødvendig med fungerende nettverk mellom museene slik at man unngår dobbeltarbeid. At en rekke museer jobber med sammenfallende tema kommer til syne i Ingar Kaldal sin rapport, *Hva forteller skogmuseene?*. Rapporten ble utarbeidet av Kaldal på vegne av Norsk Skogmuseum i 2005, og tar for seg historieformidling hos museene som er en del av Skognettverket.

At det ligger en viss prestisje i det å formidle noe som ligger på nivået over det lokale og regionale, er noe som synliggjøres på Digitalt Museums oversikt over museer som starter på bokstaven N.⁹⁸ Her kommer det til syne at det er en rekke museer som har ambisjoner om å være relevante i riksdekkende kontekster. I alt er det 21 museer på listen, men det er grunn til å tro at det finnes flere. Norsk Døvemuseum, som i dag er en enhet under Sverresborg Trøndelag Folkemuseum, er blant annet ikke nevnt.

6.2 Norsk Skogmuseum

Noe jeg ønsket svar på i denne oppgaven, var hvordan Norsk Skogmuseum på Elverum har forvaltet nasjonal historie knyttet opp mot skogbruk. Museet ble opprettet med det formål å vise skoghistorie i nasjonal bredde, noe som blant annet kommer tydelig frem i

97 NOU 1996:7: 184-185.

98 Digitaltmuseum.no/info/owners?starts_with=N, Digitalt Museum, N (aksessert 13. mai 2016).

skogbruksutstillingen i museets første etasje. Dette er en eldre utstilling som ble åpnet i 2001, men som fremdeles innehar en rekke relevante sider.

6.2.1 Norsk Skogmuseums forhold til treforedlingsindustrien

Siden Norsk Skogmuseum ble etablert i 1954, har det hatt et forhold til treforedlingsindustrien, noe som speiles i dagens utstillinger. Treforedling har inngått som en naturlig del av museet fra start, men ifølge Halberg, inngikk ikke denne vinklingen i museets tidligere formålsparagrafer. I dag har museet riktignok en rekke objekter knyttet til treforedling i sitt eie, som tre sagbruk, ei oppgangssag og ei lokomobilsag.⁹⁹

Klevfos Industrimuseum på Løten er i dag konsolidert med Norsk Skogmuseum. Industrimuseet åpnet i 1986, og fra flere instanser ble det jobbet for at museet skulle ha en posisjon som industrimuseum for treforedlingsindustrien. Selv Norsk Kulturråd skal ha anbefalt at dokumentasjonsansvaret for denne sektoren gikk til Klevfos Industrimuseum. På samme tid ønsket Norsk Skogmuseum å representere treforedlingsindustrien, og de ønsket ikke et samarbeid med Industrimuseet. Da Skogmuseet ikke gikk bort fra målet om å inkludere treforedlingsindustrien blant museets formål i 1992, skal kontakten mellom de to museene ha blitt brutt.¹⁰⁰

I 1997 oppnådde Norsk Skogmuseum sitt mål om å bli ansvarsmuseum for treforedlingsindustrien, med inngåelsen av en midlertidig avtale med Norsk Teknisk Museum, som ansvaret opprinnelig lå på. Denne avtalen hadde en varighet på nær fem år, fra 1. januar 1998 til 31. desember 2002. Ifølge Bækkelund skal de to museene ha delt sagbrukssektoren mellom seg før den midlertidige avtalen ble inngått i 1997. Norsk skogmuseum skulle konsentrere seg om sagene drevet med enkle vannhjul mens Norsk Teknisk Museum skulle fokusere på den ingeniør-utviklede teknologien, damp og turbin.¹⁰¹ Med inngåelsen av avtalen med Norsk Teknisk Museum, fikk Norsk Skogmuseum skog, skogbruk, sagbruks- og treindustri som sitt felt.

I 1999 igangsatte Norsk Skogmuseum tiltak for nettverksbygging med lignende museer, deriblant Klevfos Industrimuseum og Spillum Dampsag & Høvleri.¹⁰² Norsk Skogmuseum var sannsynligvis veldig bevisste på at de hadde sammenfallende interesser med industrimuseet

99 Halberg 2004: 250.

100 Halberg 2004: 252-253.

101 E-post fra Bækkelund ved Norsk Skogmuseum 10 februar 2016.

102 Halberg 2004: 261.

på Klevfos. Det initiativet Norsk Skogmuseum tok i forhold til nettverksbygging blant lignende museer, førte til at museet fikk ansvar for Skognettverket når det ble etablert i 2002. Dette nettverket fungerer, ifølge Bækkelund ved Norsk Skogmuseum, dårlig i dag fordi det er en utfordring å få aktivitet i nettverket.¹⁰³ Museene som er medlemmer ligger spredt, men har samme interessefelt, likevel ser det ut til at det er vanskelig å finne tema som engasjerer alle.

6.2.2 Midlertidige og permanente avtaler med Norsk Teknisk museum

Når det gjelder den midlertidige avtalen, så skal Norsk Teknisk Museum ha ønsket å avstå noen arbeidsområder til andre museer, noe som sammenfalt med Norsk Sagbruksmuseums ambisjoner på feltet. Avtalen kan derfor ses i sammenheng med museets mål om å bli ansvarsmuseum for skogindustrien. Samtidig som avtalen ble inngått, skal museet ha startet arbeidet med finansiering av en utstilling om skog, skogbruk og skogindustri. Dette var utstillingen *Tid for Skog*. Ifølge Halberg ble grunnlaget for utstillingen lagt, når museet fikk vedtatt en ny formålsparagraf i 1998, der det blant annet fastslått at museet skulle belyse virksomhet knyttet til «...skog og utmark, herunder jakt og fiske, og foredling av trevirke».¹⁰⁴ Ifølge Bækkelund var det naturlig for Norsk Skogmuseum å få trelast- og treforedlingsindustrien inn i sitt arbeidsfelt, da museet skulle følge treet gjennom hele verdikjeden.¹⁰⁵

Etter punkt tre i den midlertidige avtalen kommer det frem at Norsk Skogmuseum (NSM) og Norsk Teknisk Museum (NTM) hadde omfattende formålsparagrafer, og at de på noen områder overlappet. Museene så derfor behov for å sette en grense, ved å samordne sine arbeidsområder og ansvar. Punkt tre følger opp med:

NSM har konsentrert seg om skog, skogbruk og utmarksnæringene, og rettet søkelyset mot tømmeravvirkning og transport fram til sagbruk og treforedlingsbedrifter. NSM har dessuten vært opptatt av treslagenes kulturhistorie og de forskjellige treslagenes bruk. NSM har sett på bearbeidelse av trevirke i forbindelse med gården, og i mindre grad industriell sammenheng.¹⁰⁶

Vedrørende Norsk Teknisk Museum sier punkt tre:

NTM har hatt sagbruk- og treforedlingsindustrien som et sentralt arbeidsområde. Museet har betydelige samlinger av sagbruks- og treforedlingsutstyr samt dokumentasjon i ulike

103 E-post fra Bækkelund ved Norsk Skogmuseum 18 februar 2016.

104 Halberg 2004: 253-254.

105 E-post fra Bækkelund ved Norsk Skogmuseum 26 februar 2016.

106 Midlertidig avtale mellom Norsk Teknisk Museum og Norsk Skogbruksmuseum 1997, punkt 3.

former.¹⁰⁷

I punkt fire blir det avklart at hensikten med avtalen var å sikre en mer rasjonell utnyttelse av museenes ressurser og på den måten unngå dobbeltarbeid. I punkt elleve blir det presisert at avtalen var midlertidig, med varighet fra 1. januar 1998 til 31. desember 2002. Partene skulle deretter komme sammen og drøfte erfaringer med avtalen, og deretter utforme en ny langsiktig avtale.¹⁰⁸ Etter enighet ble den midlertidige avtalen ble videreført i en permanent avtale 1. juli 2002.

Om Norsk Skogmuseum står det i paragraf to i den permanente avtalen, at museets formålparagraf ble endret i 1998, museet fikk da *foredling av trevirke* som en del av sitt arbeidsområde.¹⁰⁹ Endringen av Skogmuseets formålparagraf kan ses i sammenheng med muligheten for videreføring av den midlertidige avtalen som ble inngått i 1997. I punkt tre blir det stadfestet at Norsk Skogmuseum skulle stå for innsamling, forvaltning, dokumentasjon og formidling av materiale knyttet til skog, skogbruk, sagbruks- og treforedlingsindustri i Norge.¹¹⁰ Den permanente avtalen var i hovedsak en videreføring av den midlertidige avtalen. Med den permanente avtalen man fikk på plass et langsiktig grunnlag for arbeidsdelingen mellom de to nasjonale museene, når det gjaldt treforedlingsindustrien.

Det kommer frem i denne avtalen at man ikke kan ha enerett på deler av vår felles historie, og at flere museer kan jobbe med samme tematikk. Det er likevel grunn til å anta at avtalen mellom Norsk Teknisk Museum og Norsk Skogmuseum kan sees i sammenheng med at staten anerkjente Norsk Skogmuseum som et nasjonalt museum i stortingsmeldingen *Kultur i tiden* i 1992. Det var i dette et ønske om at museet skulle fungere som en del av et nettverk av nasjonale museer. Man kan da undre seg over hvorvidt det legges nasjonale føringer dersom et museum pålegger seg selv ansvar for deler av vår norske historie.

At avtalen ble inngått mellom Norsk Skogmuseum og Norsk Teknisk Museum, har sannsynligvis sammenheng med at Skogmuseet var et veletablert museum. Verken Klevfos Industrimuseum eller Norsk Sagbruksmuseum ser ut til å ha vært involvert i prosessen, dette til tross for at det fra instanser høyere opp ble arbeidet for at Klevfos skulle ha status som museum for treforedlingsindustrien. For Sagbruksmuseets del er det interessant at Jan Wiig,

107 Midlertidig avtale mellom Norsk Teknisk Museum og Norsk Skogbruksmuseum 1997, punkt 3.

108 Midlertidig avtale mellom Norsk Teknisk Museum og Norsk Skogbruksmuseum 1997, punkt 11.

109 Permanent avtale mellom Norsk Teknisk Museum og Norsk Skogbruksmuseum 2002, punkt 2.

110 Permanent avtale mellom Norsk Teknisk Museum og Norsk Skogbruksmuseum 2002, punkt 3.

som satt i stiftelsens styre, også var ansatt ved Norsk Teknisk Museum. Jeg tolker det slik, at da det ble vedtatt å videreføre avtalen i permanent form, så ble Klevfos Industrimuseum konsolidert med Norsk Skogmuseum. Norsk Skogmuseums rolle på feltet var ikke truet før etableringen av Industrimuseet, og det var denne etableringen som førte til at Skogmuseet måtte ta stilling til sitt ønske om ansvar for den eldre treforedlingsnæringen. Når Klevfos Industrimuseum ble konsolidert med Norsk Skogmuseum, fikk Skogmuseet samtidig utvidet sitt perspektiv. Inngåelsen av avtalen med Norsk Teknisk Museum var viktig da den stadfestet Norsk Skogmuseums posisjon som et nasjonalt museum på feltet. Likevel vedgår Bækkelund, at Skogmuseets skogindustrielle satsning etter inngåelsen av avtalen med Norsk Teknisk Museum, i større grad har vært orientert mot treforedlingsindustrien, fremfor sagbruksindustrien. Dette blant annet ved publisering av boka *Masse Papir - Norske papir- og massefabrikker gjennom 150 år*. Skogmuseet arbeider derfor med å øke sin kompetanse knyttet til sagbrukene.¹¹¹

6.2.3 Museets utstillinger

I Norsk Skogmuseums første etasje står skogbruksutstillingen *Tid for skog*, som ble utviklet etter at avtalen mellom Norsk Skogmuseum og Norsk Teknisk Museum ble inngått. Denne hovedutstillingen består i dag av elleve delutstillinger.¹¹² Hovedutstillingen forteller historien om skogbruket i Norge, og skal vise hvordan ressurser fra skogen har formet skogbruk, arbeidsliv og skogindustri.¹¹³ Delutstillingene dekker ulike sider ved dette.

Under besøket ved Norsk Skogmuseum 4. mars 2016 fokuserte jeg mest på delutstillingen *Forandringens tid*. Denne delutstillingen handler i hovedsak om endringer i skogbruket, fra arbeidet ble gjort med muskelkraft til mekaniseringen tok til. Utstillingen er den største av delutstillingene og kan i praksis anses som to separate utstillinger. Utstillingen består nemlig av to rom koblet sammen av en gang. Mens det ene rommet er viet skogbruk i eldre tid, tar det andre rommet for seg skogbruk i nyere tid. Til tross for at utstillingen ikke er bygd opp kronologisk, bør man under et besøk følge tidslinjen og starte med eldre skogbruk.

Det tydeligste ved delutstillingen er at den er dominert av store bilder og gjenstander, men

111 E-post fra Bækkelund ved Norsk Skogmuseum 10 februar 2016.

112 Skogmus.no/index.php?page=103, *Tid for skog*. De ulike delutstillingene: *I barskogens land, Hvem eier Skogen?, Forandringens tid, Over hele verden, Tre i dagliglivet, Flerbruk – skogen og utmarka, Skogen som gullgrube, Nye utfordringer for Tre, Skogen, saltet og glasset, Egenskaper i Trevirke, Snekkerverkstedet fra Toten*. (aksessert 13. februar 2016).

113 Skogmus.no/tidforskog, *Tid for skog* (aksessert 2. mai 2016).

det er til tider vanskelig å se en sammenheng, noe som gjelder i flere av delutstillingene. Grunnen til dette er museets valg av en scenografisk fremstilling fremfor arkitektonisk. Utstillingen består av ulike scener, med en lyssetting man kan kjenne igjen fra teater. Dette kommer tydelig frem i alle utstillingene i første etasje. I flere av delutstillingene er det også brukt lyd for å bygge oppunder besøksopplevelsen. I delutstillingen *Forandringens tid* kan man høre lyden av vann og fugler som skriker, mens man i *Tre i dagliglivet* hører knitringen av ved som brenner.

Det er brukt lite tekst i *Forandringens tid*, noe som også er gjennomgående for samtlige av utstillingene i museets første etasje. Det er utformet korte tekster i de fleste utstillingene, men de er som regel ikke knyttet til gjenstander, det vil si at gjenstandene i stor grad mangler beskrivende informasjon. Bildene brukt i utstillingen har riktignok en kort bildetekst, som i de fleste tilfeller består av dato og sted samt hva som er avbildet. Dette bidrar til at det tidvis er vanskelig å se sammenhenger i utstillingene. Spesielt synlig var dette i *Forandringens tid*. Delutstillingen består av en rekke gjenstander, men tekstene som finnes, er svært generelle og koblet opp mot en helhet, fremfor et enkelt objekt. Se vedlegg side 75 for interiørkart, og vedlegg side 77 for bilder fra delutstillingen *Forandringens tid*.

Det må nevnes at museets hovedutstilling i første etasje klarer å dekke flere deler av den nasjonale historien knyttet til skog og skogbruk. Ifølge Løvold, er hovedutstillingen i liten grad endret siden den ble oppført. Foretatte endringer har i stor grad vært knyttet til slitasje, og det er hovedsaklig det tekniske som har blitt byttet ut, som belysning og skjermer. I 2015 og 2016 ble noen av bildene fornyet, da kjemien i bildene ikke tålte tidens tann. Samtidig supplerte museet de faste utstillingene om jakt og fiske med gjenstandstekster. Dette ble gjort for å gi publikum mer informasjon enn det man fikk til i skogutstillingen i første etasje. Løvold kunne opplyse at det var intensjon om lite tekst i utstillingen i første etasje, men at det i dag er en svakhet. Utstillingene skulle fremstå som rene. Til tross for at det lå en mening bak dette, er jeg helt enig i at det er en klar svakhet ved utstillingen. Det er til tider vanskelig å forstå de ulike gjenstandenes funksjon uten tekstlig forklaring. Det var også et ønske fra museets side, om et opplegg hvor besøkende kunne finne foto av gjenstander fra utstillingen med forklarende tekst i museets bibliotek. Dette ble ikke noe av på grunn av økonomiske begrensninger.¹¹⁴ Det er ikke overraskende at opplegget med å bruke biblioteket for å lete opp

114 Telefonsamtale med Løvold ved Norsk Skogmuseum 5. februar 2016.

informasjon om elementer fra utstillingene ikke fungerte, da dette høres ut som en upraktisk tilnærming.

Skogmuseet er klar over at hovedutstillingen er stor, og med mangler. Under besøket på Norsk Skogmuseum i mars kom det frem at ved omvisning i utstillingen, vil relevante elementer bli trukket frem.¹¹⁵ Man har heller ikke omvisning i hele utstillingen, da det ville vært for omfattende. Dette er forståelig, da jeg under begge mine gjennomganger brukte omtrent tre timer.

6.2.4 Formålet med Tid for skog

Som nevnt i teorikapittelet lages en utstilling for publikum og kan med det ha mange formål. Det er derfor viktig å vite hvem den besøkende er når man skal utvikle en utstilling. Et museum kan ikke treffe alle besøkende med én utstilling, men ved å analysere hvilke grupper den skal rettes mot, kan museet gjøre utstillingen mer publikumsrettet. En stor del av de besøkende ved Norsk Skogmuseum er barn, og museet har i en årrekke arbeidet med pedagogiske tilbud rettet mot barn og unge. Ifølge Anno Museums nettsider er barn og unge en av museets viktigste besøksgrupper.¹¹⁶ Dette speiles i liten grad i utstillingene i museets første etasje. Likevel kan grupper med omviser få mer ut av et besøk enn ved å vandre rundt alene. Slik utstillingen fremstår, er den i all hovedsak rettet mot et voksent publikum og det er tidvis vanskelig å forstå hvilken beskjed museet ønsker å sende.

6.2.5 En fragmentert utstilling

En gjennomgang av hovedutstillingen *Tid for skog*, førte til at jeg undret meg over hva besøkende får ut av de ulike delutstillingene. I denne sammenheng tenker jeg hovedsaklig på delutstillingen *Forandringens tid*, som er direkte rettet mot endringer i skogbruk. Jeg opplevde delutstillingen som noe fragmentert, bestående av ulike gjenstander som til en viss grad kunne settes i kontekst uten at det var implisitt eller forklart i utstillingen. Den scenografiske fremstillingen så til tider ut til å bety mer enn gjenstandene og meldingene museet ønsker å sende til publikum. Både hovedutstillingen *Tid for skog* og delutstillingen *Forandringens tid*, bærer preg av å være 15 år gamle. I dag ville man nok styrt unna en del av valgene som ble tatt under utformingen. Grunnen til at utstillingen tidvis fremstår som fragmentert, bunner nok i at gjenstandene er gjenbruk fra tidligere utstillinger ved museet.

115 Samtale med Bækkelund på Norsk Skogmuseum 4. mars 2016.

116 annomuseum.no/museum/norsk-skogmuseum/, Norsk Skogmuseum (aksessert 8. mai 2016).

Likevel klarer museet å balansere lokal og nasjonal historie, og samtidig klarer de å dekke oppunder ulike forhold ved skogbruk og skogindustri.

6.3 Norsk Skogmuseum og dets oppgave knyttet til skogbruk

Norsk Skogmuseum ble fra starten av etablert med et nasjonalt formål knyttet til tema skog, jakt og fiske. I motsetning til på Spillum, springer ikke museet ut av et kulturminne, men har sin bakgrunn i gjennomføringen av en skogbruksutstilling ved Glomdalsmuseet i Elverum, i 1953.

6.3.1 Velegnede lokaler til formålet

Norsk Skogmuseum har gjort en god jobb når det gjelder å forvalte nasjonal historie knyttet opp mot skogbruk. Museet har fra etableringen jobbet hardt for sin rolle som nasjonalt museum på feltet. Hadde det ikke vært for det nasjonale perspektivet på historieformidlingen, er det ikke gitt at museet hadde blitt etablert. Skogeierforbundet ønsket ikke å støtte et museum med lokal og regional forankring knyttet til Glommavassdraget. Grunnet dette ble museet etablert med nasjonale oppgaver.

Til tross for at museet ble etablert med nasjonalt formål, kan man ikke si at museet levde opp til navnet i første omgang. Fra museet ble etablert i 1954 og frem til 1964, leide det kontorlokaler av Glomdalsmuseet, noe som betyr at de ikke hadde mulighet til å sette opp utstillinger. I denne perioden bygde riktignok museet opp sin friluftsamling på Prestøya, som de fikk av Elverum kommune i 1955. Dette vil si at museet baserte seg på å være et friluftsmuseum i sine til første leveår. Man kan si at museet først ble et museum når det flyttet ut av kontoret på Glomdalsmuseet og inn på Klokkergården Fossum i 1964, hvor de fikk mulighet til å utvikle utstillinger. Til tross for at museet flyttet inn på Klokkergården i 1964, ble det raskt satt i gang oppføring av et nytt museumsbygg. Dette sto ferdig i 1970, men Skogmuseet har kontinuerlig ekspandert og jobbet for å bli bedre, noe som kommer til syne med utvidelsene i 1979 og 1991.

Utvidelsene av museumsbygget førte blant annet til at museet kunne bedre skogutstillingene sine. Den stående utstillingen ble satt opp i 2001, og det har gått så mange år at det finnes forbedringspotensiale. Til tross for sine 15 år er ikke utstillingen utdatert, men det er behov for tilrettelegging slik at besøkende får en positiv opplevelse ved museet. En utstilling har ikke evig liv, og krever vedlikehold. En oppdatering hadde vært på plass, med utarbeiding av

tekst til gjenstandene.

6.3.2 Nasjonalt museum

Norsk Skogmuseum ble offisielt anerkjent som nasjonalt museum i 1992, med stortingsmeldingen *Kultur i tiden*. Dette som følge av at staten ønsket å etablere et nettverk av nasjonale kulturinstitusjoner. For gjennomføring av dette var det nødvendig for staten å ta ansvar for museer som frem til da hadde hatt delt finansiering. At museet innehar nasjonale oppgaver kommer tydelig frem i dets vedtekter og formålserklæring. Samtidig kan man si at Skogmuseet befestet sin posisjon som museum også for treforedlingsindustrien, med inngåelsen av den permanente avtalen med Norsk Teknisk Museum. Dette var da en videreføring av museets fokus på skog og skogbruk. Konsolideringen av Klevfos Industrimuseum og Sørlistøa Fløtermuseum med Norsk Skogmuseum, bidro til å gjøre Skogsmuseets posisjon sterkere. Skogbruk har klare koblinger opp mot både treforedling og tømmerfløting, et samarbeid med disse museene førte derfor til at Norsk Skogmuseum fikk utvidet sitt perspektiv.

Museet har i stor grad klart å løse de mål det har satt seg fore, og har hele tiden hatt fokus på at det skal fylle sin oppgave som nasjonalt museum.

6.4 Forvaltning av kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri

Her vil det bli sett nærmere på hvordan kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri, har blitt forvaltet. Sagbruket er verneverdig og har nasjonal verdi, noe som har ført til innlemmelse på Riksantikvarens liste over tekniske og industrielle kulturminner. Ifølge Kulturminneloven §1, annet ledd, skal kulturminner blant annet vernes fordi de er en ressurs som vitenskapelig kildemateriale.¹¹⁷ Dette kan tillegges Spillum Dampsag & Høvleri da det sannsynligvis er det eneste dampsagbruket av denne størrelsen fra 1800-tallet, som eksisterer i Norge.

6.4.1 Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner

Det skjedde flere endringer i næringslivet på 1970- og 1980-tallet som førte til et økt behov for å ivareta kulturminner knyttet til industrialiseringen. Vern av tekniske og industrielle kulturminner ble derfor en viktig del av Riksantikvarens arbeid allerede på 1990-tallet, da ved at arbeiderkultur ble et prioritert satsningsområde. Allerede i 1991 fikk Riksantikvaren øremerket midler i statsbudsjettet til bevaring av tekniske og industrielle kulturminner.¹¹⁸

¹¹⁷ Lov om kulturminner av 1978, §1 første ledd.

¹¹⁸ Jarmund 1994: 15.

Riksantikvarens *Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner* ble utarbeidet i 1994. I denne planen ble et utvalg teknisk-industrielle kulturminner og -miljø av nasjonal interesse presentert. Verneplanen er basert på Norsk Kulturråds innstilling fra 1988 som inneholdt forslag til prioriteringer for sikring av utvalgte kulturminner fra industrialiseringen.¹¹⁹ Bakgrunnen for verneplanen er behovet for å ivareta disse. Mens tekniske kulturminner kan være veier, broer, kanaler, sluser og lignende, er industrielle kulturminner bygg og anlegg hvor det har vært produksjon.¹²⁰

Når Verneplanen ble utarbeidet i 1994, var ikke sagbruket på Spillum blant de seks kulturminnene som fikk spesiell oppfølging, men i dag inngår sagbruket som ett av femten anlegg på Riksantikvarens liste. Det at Spillum Dampsag & Høvleri er blant de femten teknisk-industrielle kulturminnene som får spesiell oppfølging, fører selvsagt til at det legges visse restriksjoner på inngrep som foretas. Norsk Sagbruksmuseum får ifølge Eikeset årlige bevilgninger fra Riksantikvaren. Dette betyr at museet må følge Riksantikvarens restriksjoner og anvisninger når det gjelder istandsetting og restaurering av anlegget dersom de ønsker økonomisk støtte. I henhold til Spillum Dampsag & Høvleri sin status som teknisk-industrielt kulturminne er det viktig at all restaurering foregår etter Riksantikvarens retningslinjer.¹²¹

6.4.2 Økonomisk støtte og gjennomføring av prosjekter

Sagbruket er som nevnt ett av femten anlegg som i dag får støtte av Riksantikvaren til vedlikehold og istandsetting.¹²² Uten denne støtten er det tvilsomt at Norsk Sagbruksmuseum hadde eksistert. Vedlikehold og restaurering av anlegget er så krevende at det ikke hadde vært mulig uten økonomisk hjelp. Museet får årlig rundt 2,2 millioner kroner i faste midler fra Riksantikvaren. I tillegg får de ekstraordinære midler som går til restaurering av anlegget. Fra 1990-tallet og frem til 2015 skal Norsk Sagbruksmuseum ha mottatt rundt 52 millioner kroner i støtte fra Riksantikvaren.¹²³ En stor del av denne summen har vært faste, årlige bevilgninger det må søkes om, og dette er penger som går til forvaltning, drift og vedlikehold av kulturminnet. Til tross for at dette er en stor sum penger, må det tas i betraktning at teknisk-industrielle kulturminner koster å bevare for ettertiden. Ofte dreier det seg om spesielle

119 Jarmund 1994: 15.

120 Torvanger 2005: 88-89

121 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 7 i intervjuguiden.

122 Riksantikvaren.no/Tema/Tekniske-og-industrielle-kulturminner/Spillum-Dampsag-og-Hoevleri, Spillum Dampsag & Høvleri (aksessert 16 april 2016).

123 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 11 i intervjuguiden.

maskiner og en stor bygningsmasse. Med tanke på den økonomiske støtten kan man si at forvaltningen av kulturminnet har hatt høy prioritert ved museet de siste to tiårene. Ifølge Eikeset, får Norsk Sagbruksmuseum også støtte fra fire andre instanser, blant annet fra Staten ved Kulturdepartementet. Museet får også økonomisk støtte fra Nord-Trøndelag fylkeskommune og Namsos kommune, i tillegg får de overskudd fra egen produksjon i snekkerverkstedet og saghuset. Dette overskuddet går ifølge Eikeset inn i museets budsjett og brukes til å lønne de ansatte i produksjonen. Museet hadde en omsetning på 1,04 millioner kroner i 2015, hvorav overskuddet var 500 000 kroner.¹²⁴ Til tross for støtte fra fem ulike instanser, stammer hovedparten av støtten museet mottar, fra Riksantikvaren. Sett bort ifra overskudd fra produksjon tjener museet også noe på å leie ut deler av anlegget til vinterlagring, for opptil 80 enheter av båter og campingvogner. Å leie ut deler av anlegget for økonomisk inntjening, var noe Wiig opprinnelig foreslo i sin rapport etter befaringen ved sagbruket i 1988, og som siden ble etterfulgt.¹²⁵

Kostnaden ved å bevare anlegget nødvendiggjør den ekstraordinære støtten fra Riksantikvaren. Opp gjennom tiden har det vært gjennomført flere vedlikeholdsprosjekter.

Ett av vedlikeholdsprosjektene som ble satt i gang, var restaureringen av tømmerbommen i 2009. I forbindelse med oppstarten av prosjektet ble det søkt inn nesten 2,5 millioner kroner hos Riksantikvaren. Pengene skulle blant annet gå til tømmer, leie av lekter og gravemaskin.¹²⁶ Ved bruk av lekter med kran, fremfor gravemaskin, klarte museet å spare inn noe. Dette førte til at en del av de innsparte midlene kunne omdisponeres til andre prosjekter, som arbeidet med å gjøre bygget *Kinoen* om til besøkssenter. Arbeidet med tømmerbommen var et pilotprosjekt.¹²⁷ Tømmerbommen var en viktig del av anlegget når sagbruket var i drift. Tømmeret ble lagret her, og bommen hindret det i å flyte til havs. Den delen av tømmerbommen som ble restaurert, hadde ikke blitt ivaretatt siden sagbruket ble nedlagt, til tross for at dette var en del av anlegget som årlig ble vedlikeholdt når sagbruket var i drift.¹²⁸ Med tanke på at dette ikke var gjennomført siden nedleggelsen av sagbruket, var prosjektet viktig for museet å få realisert.

124 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 12 i intervjuguiden.

125 Wiig 1988: 51.

126 Høknes 2010: 19.

127 Høknes 2010: 4.

128 Høknes 2010: 20.

Bilde 3: Tømmerbom på Spillum. Christin R. A. Johansen 2015.

Ved hjelp av økonomisk støtte i form av ekstraordinære bevilgninger har museet også kunnet gjennomføre en rekke andre prosjekter, deriblant restaurering av industripipa og wirebua. Museet har satt opp nytt fyranlegg og restaurert bygget som kalles Kirka, hvor flis etter produksjon lagres. I tillegg har museet fått mulighet til å restaurere kjerraten som drar tømmeret fra tømmerbommen og opp til saga, restaurert trillebaner og utskipningslager.¹²⁹ Disse prosjektene hadde vært vanskelige å gjennomføre uten den økonomiske støtten.

6.4.3 Videreføring av immateriell kunnskap og håndverkstradisjon

En viktig side ved bevaringen av Kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri, er videreføring av håndverkskunnskap og immateriell kulturarv. Dette er spesielt viktig da sagbruket er det eneste gjenværende fra dampsagbrukenes storhetstid, og i stor grad fremstår som det gjorde ved nedleggelsen i 1986. Sagbruket var i liten grad endret da det ble lagt ned, dersom man ser bort fra overgangen fra dampkraft til elektrisitet for å drive maskinene. En stor del av forvaltningen av den industrielle kulturarven ved museet er derfor å holde maskinene og utstyret ved like, noe som tilsier at de må brukes. Dette hindrer at de forvitrer over tid, og at kunnskapen om dem forsvinner.

¹²⁹ Intervju Eikeset, februar 16 februar 2016. Spørsmål nr. 10 i intervjuguiden.

Ved å holde gammel kunnskap i hevd har museet samtidig skapt sin egen nisje. Ifølge Knut Lilleberre, avdelingsleder og høvelmester ved Norsk Sagbruksmuseum, klarer museet til en viss grad å konkurrere med andre bedrifter i området.¹³⁰ De ansatte i produksjonen klarer ofte å produsere det andre ikke kan, da museet har mesteparten av utstyret som befant seg på sagbruket ved nedleggelsen. Dette, i tillegg til meget kompetente håndverkere på laget, gjør at museet er flinke til å ivareta den handlingsbårne kunnskapen som er en essensiell del av kulturminnet. Riksantikvaren har oppfordret til økt produksjon,¹³¹ men det er da nødvendig å se dette opp i mot slitasje på utstyret. Det må også tas hensyn til at arbeidsforholdene er de samme nå, som på slutten av 1800-tallet, noe som gjør det ugunstig å jobbe i de uisolerte produksjonslokalene vinterstid.

6.5 Norsk Sagbruksmuseum – den faktiske situasjonen

For å nå dagens tilstand har det blitt brukt mye penger og tid på å restaurere anlegget, men det må påpekes at Norsk Sagbruksmuseum har en tosidig rolle. På den ene siden har museet ansvar for et verneverdig kulturminne, mens det på andre siden er et museum som skal leve opp til sitt formål.

6.5.1 Formidling av nasjonal historie

I intervjuet med Eikeset tok jeg opp spørsmålet om hvordan nasjonal sagbrukshistorie blir forvaltet og formidlet på stedet i dag. I intervjuet fremkommer det at personalressursene ved museet er for lave. Museet har 150 % stilling faglige ansatte, i form av en konservator som jobber heltid og en museumspedagog som jobber deltid. Med avdelingslederen består den administrative og museumsfaglige staben av 2,5 årsverk. I tillegg er åtte ansatte fordelt på bygnings- og kulturvernavdelingen og produksjonsavdeling/håndbåren kunnskap.¹³²

Det er ifølge Eikeset de begrensede personalressursene som har ført til at museet i hovedsak har måttet konsentrere seg om sagbrukets historie og den lokale sagbrukshistorien i Namsos, og delvis Namdalen. Han presiserer at museet likevel har klart å implementere den nasjonale sagbrukshistorien i omvisningen, på plattformer som museets hjemmeside, og i ulike publikasjoner utgitt av museet eller i samarbeid med andre museer og nettverk.¹³³ Å skulle basere seg på å være et nasjonalt museum, men å være i mangel av faglige ansatte, er i mine

130 Nevnt under samtale med Lilleberre, praksisperioden høsten 2015.

131 Informasjonen fremkom under praksisperioden høsten 2015.

132 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 13 i intervjuguiden.

133 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 8 i intervjuguiden.

øyne et problem, da staben må være svært selektive i forholdet til arbeidet som utføres. Under praksisperioden ble det nevnt at de ønsker å få pedagogstillingen over til heltid.

Vedkommende som innehar stillingen per dags dato er nyansatt, men den tidligere pedagogen jobbet i halv stilling i en årrekke, da det ikke fantes midler til å utvide stillingen. Dette påvirker selvsagt hva museet kan gjøre med tanke på formidling. Slik det er i dag er den museumsfaglige staben for liten, spesielt siden museet skal satse mer på forskning og formidling. Ifølge Eikeset er det førsteprioritet å få økt pedagogstillingen, i tillegg vil det være behov for to konservatorer som jobber heltid, for å ivareta lokal, regional og nasjonal sagbrukshistorie slik det ligger i Norsk Sagbruksmuseums mandat.¹³⁴

6.5.2 Besøk ved anlegget

Norsk Sagbruksmuseum har åpent hele året. Om sommeren kan man bestille omvisning, men om vinteren får alle besøkende omvisning da besøket ved anlegget kan begrenses av snø, i tillegg til at noen skilt og videofilmer blir fjernet.¹³⁵ Det er i utgangspunktet, ifølge Eikeset, lagt opp til selvguiding ved museet. Det er laget en løype bestående av 13 poster med tekst og bilder gjennom anlegget. Noen av postene har også videoer som forteller om de ulike sidene ved sagbruksproduksjonen, maskiner og andre elementer. Ved å implementere QR-koder i postene kan besøkende scanne disse og få mer informasjon. Besøkende får med seg et kart som viser løypa gjennom anlegget, og det er utviklet tekstguider på tysk og engelsk.¹³⁶ Se vedlegg side 83, for kart som er utarbeidet over løypen.

Når det gjelder gruppeomvisningene blir det ifølge Eikeset lagt vekt på den gamle produksjonslinja, med maskiner som finnes på bruket. For å sette sagbruket inn i riktig historisk kontekst og få en helhetlig sammenfatning blir den nasjonale og regionale sagbruks- og industrihistoriske bakgrunnen trukket opp i starten av omvisningene. Det er lagt opp til at man forteller om trestokken fra den står i skogen, via fløting, sortering og sopping i Skage Lense, sleping til bruket og deretter prosessen som fant sted frem til ferdig produkt på sagbruket. Under besøket blir det fortalt om produktenes videre vei til kundene.

Arbeidsforhold og andre sider som ikke kommer tydelig frem i anlegget, blir formidlet under omvisningene.¹³⁷ Ved å fortelle om produktenes videre vei til kundene, som ved å fortelle at

134 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 14 i intervjuguiden.

135 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 18 i intervjuguiden.

136 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 16 i intervjuguiden.

137 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 17 i intervjuguiden.

Nord-Norge var sagbrukets hovedmarked, bidrar man til å sette sagbruket inn i en større historisk kontekst. Samtidig er det viktig at man bruker omvisningene til å få frem de ulike vinklingene ved sosialhistorien som ikke kommer tydelig frem under besøket. En omvisning på anlegget med formidler virker som et bedre alternativ fremfor selvguiding; det er grunn til å anta at besøkende vil ha mindre utbytte av å vandre rundt på anlegget alene.

6.5.3 Behovet for et besøkssenter

Museet har ikke eget besøkssenter, dette betyr at museet per i dag mangler en reell formidlingsarena, dersom man ser bort ifra hva som kan formidles i selve saghuset. Bygget som i dag brukes til publikumsmottak fungerer også som kontor for ansatte, noe som betyr at alle som har en agenda på museet må innom samme bygg, være seg ansatte, besøkende eller andre. Museet ønsker å ta i bruk bygget kalt *Kinoen* til besøkssenteret. Tilnavnet kommer av bygget har blitt brukt til filmfremvisninger, men opprinnelig er det et lager fra første halvdel av 1900-tallet.¹³⁸ Sagbruket med anlegg er verneverdig, og et nytt bygg kunne ha virket forstyrrende på miljøet, derfor er det et godt tiltak fra museets side å ta i bruk et eksisterende bygg til dette formålet.

Med besøkssenteret ønsker museet å endre fokus på forvaltning av anlegget til en museumsvirksomhet, hvor man fokuserer mer på forskning og formidling. I forbindelse med dette er det utarbeidet et nytt formidlingskonsept, bestående av fire elementer. Ett av elementene er allerede gjennomført, dette er den skiltede løypa gjennom anlegget. I tillegg ønskes det et besøkssenter og formidlingstiltak i tilknytning til dette, og en aktivitetspark for barn med skog- og sagbrukshistoriske elementer. Et forprosjekt om det foreslåtte besøkssenteret er gjennomført, dette ble gjort i 2011.¹³⁹ Dersom museet får økonomisk støtte, vil besøkssenter og aktivitetspark være virkeliggjort rundt 2018-2019.¹⁴⁰ Den økonomiske støtten vil da komme fra staten via Kulturdepartementet, Norsk Kulturråd, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Namsos kommune. Riksantikvaren gir kun midler til restaurering av anlegget og til handlingsbåren kunnskap, og kan derfor ikke støtte prosjektet økonomisk. Realiseringen vil ifølge Eikeset, skje i tett dialog med Riksantikvaren, da direktoratet er positivt innstilt til prosjektet.¹⁴¹ Dersom besøkssenteret blir realisert, vil museet få en bedre

138 Forprosjekt om foreslått besøkssenter og permanent utstilling: 3

139 Forprosjekt om foreslått besøkssenter og permanent utstilling: 2

140 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 21 i intervjuguiden.

141 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 22 i intervjuguiden.

mulighet til å oppfylle sitt mål som nasjonalt senter for sagbruksindustrien. Dette vil gi muligheter til å sette opp utstillinger, og utvikle formidlingsopplegg som går utover det som kan formidles i saghuset.

Det er verdt å nevne at når Klevfos industrimuseum ble konsolidert med Norsk Skogmuseum i 2003, så hadde industrimuseet siden etableringen i 1986 jobbet med å redde det fysiske anlegget. Industrimuseet hadde utviklet gode pedagogiske tilbud og omvisningsopplegg i fabrikklokalet, men som på Spillum, var det heller ikke satt opp et eget museumsbygg. Det var først med konsolideringen at det ble satt opp mottaksområde for publikum med kafé og utstilling.¹⁴² Dette viser at det tar tid å utvikle et kulturminne til et museum, man kan derfor ikke forvente annet enn at det tar tid også for Norsk Sagbruksmuseum.

6.5.4 Utstillinger i besøkssenteret

Når det gjelder eventuelle utstillinger i besøkssenteret sier Eikeset at museet vil utvikle både faste og midlertidige utstillinger. I selve kulturminnet står den gamle produksjonslinja sentralt, og det er mye som ikke kan formidles på stedet. Med de faste utstillingene vil museet få mulighet til å formidle deler av sagbrukshistorien som bare i mindre grad kan formidles i anlegget i dag. Dette gjelder sosialhistoriske aspekt, men også tema knyttet til produksjonspeskeret. De faste utstillingene skal også brukes til å formidle lokal, regional og nasjonal sagbrukshistorie. Ifølge Eikeset vil det nasjonale perspektivet vies stor plass, da med fokus på sagbruksnæringen fra 1200-tallet til siste halvdel av 1800-tallet. Eikeset påpeker at det vil være naturlig å se på den økonomiske betydningen av næringen, blant annet i eksportsammenheng. Man kan også se utviklingen innen sagbruksnæringen i lys av industrialiserings- og urbaniseringsprosessene som tok til på 1800-tallet.¹⁴³ Det skal også settes opp midlertidige utstillinger i besøkssenteret. Dette er utstillinger som utarbeides for å stå en kort stund før de byttes, noe som betyr at de kan favne vidt tematisk. Ifølge Eikeset kan dette være utstillinger som omhandler tømmerets vei fra skog til sagbruk, trekunnskap eller utstillinger som tar for seg beslektede næringer som celluloseindustri.¹⁴⁴

Både når det gjelder de faste og de midlertidige utstillingene, mener jeg at det ikke ville vært en dum ide å dra koblinger opp mot nærliggende områder, som fløtingen av tømmer som

142 E-post fra Bækkelund ved Norsk Skogmuseum 26 februar 2016.

143 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 24 i intervjuguiden.

144 Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 23 i intervjuguiden.

foregikk i Namsenvassdraget og på det viset få satt sagbruket inn i en regional kontekst. En fordel ved dette er at museet eier slepebåtene MB Hauka og MB Oter. Hauka gikk opprinnelig som bruksbåt for Salsbruket Tresliperi og fikk status som verneverdig skip i 1994.¹⁴⁵ Museet overtok ansvaret for båten i 2004.¹⁴⁶ Hauka har behov for restaurering, men når den er satt i stand, kan båten brukes aktivt i formidling ved museet. Det samme kan Oter, som museet fikk i 2011. Båten ble bygd i 1938 og var eid av Namsen Fellesfløting. I starten ble den brukt til tømmerberging, men etter krigen ble den satt inn som slepebåt.¹⁴⁷ I sitt eie har også museet bildearkivet etter Namsen Fellesfløting og en modell av Skage Lense, som de kan ta i bruk i eventuelle utstillinger.

6.5.5 Pedagogiske opplegg

Selv om Sagbruksmuseet ikke har mulighet til å sette opp utstillinger så har de utviklet tre pedagogiske opplegg for barn. Disse er: Fra trestokk til panel, Dampmaskina, og Laft og lek. *Fra trestokk til panel* er et opplegg som skal gi barn kunnskap om tre, trevirke og endringen treet gjennomgår fra skog til panel. Dette er et opplegg som kan foregå på museets anlegg eller på skole, i form av en powerpoint presentasjon. Etter presentasjonen får barna snekre fuglekasser eller fôringsautomater.¹⁴⁸ *Dampmaskina* er et opplegg hvor barna lærer om den teknologiske revolusjonen dampmaskina var og hvordan dette førte til den industrielle revolusjon. Museet har dampmaskinmodeller i sitt eie og ved å varme opp vann kan man se hvordan kraft overføres via remmer og akslinger, slik det var på dampsagbrukene.¹⁴⁹ Slik jeg forsto det under praksisperioden, var dette et opplegg ved skolene, hvor ansatte i produksjonen har deltatt. Det kan og virke til at skolene kjører opplegget uten involvering fra Sagbruksmuseet, for under praksis lånte en av lærerne med seg en modeller av dampmaskina, for å gjennomføre opplegget på egenhånd.¹⁵⁰ *Laft og lek* er det tredje pedagogiske opplegget som museet har utarbeidet. Her kan barn sette sammen små laftede stokker til en liten bygning.¹⁵¹ Dette er et opplegg som blant annet har vært gjennomført på museets *Sagdag*, som en av aktivitetene for barn.

145 Hustad 1999: 27.

146 Sagbruksmuseet.no/fartoyene/mb-hauka-og-tresliperiene/, MB Hauka (aksessert 9. mai 2016).

147 Sagbruksmuseet.no/fartoyene/mb-oter-og-floytinga/, MB Oter (aksessert 9. mai 2016).

148 Sagbruksmuseet.no/om-oss/skoletilbud/fra-trestokk-til-panel/, Fra trestokk til panel (aksessert 13. mai 2016).

149 Sagbruksmuseet.no/om-oss/skoletilbud/dampmaskina/, Dampmaskina (aksessert 13. mai 2016).

150 Egen observasjon under praksisperioden ved Norsk Skogmuseum høsten 2015.

151 Sagbruksmuseet.no/om-oss/skoletilbud/laft-og-lek/, Laft og lek (aksessert 13. mai 2016).

6.5.6 Markedsføring av anlegget

Til tross for at museet har åpnet for besøkende 09.00 til 15.00 på hverdagene vinterstid, registrerte jeg ingen besøkende i praksisperioden som foregikk fra 5. oktober til 27. november 2015. Når dette er tilfellet, kan man spørre seg hvorvidt museet har vært flinke nok til å profilere seg i ulike kanaler om åpningstider og omvisninger, eller om folk sitter med inntrykket av at museet er vinterstengt, men at det foregår produksjon på stedet. Det må nevnes at museet kan sies å være for spesielt interesserte, og at saghuset kan virke noe ugjestmildt på vinterstid da det ikke er isolert. Dette betyr riktignok at saghuset er autentisk miljømessig, noe som bidrar til autentisk formidling, da forholdene er de samme som de opprinnelig var.

Siden museet ikke har besøkssenter eller adskilte kontorbygg, fikk jeg et godt innblikk i hva besøkende hadde til hensikt når de kom til museet. Med unntak av personene jeg intervjuet i forbindelse med arbeiderminner, var de fleste besøkendes agenda knyttet til kjøp av varer fra produksjonen i saghuset. Det kan derfor se ut til at museet har gjort for dårlig jobb når det kommer til markedsføring, eller at interessen i nærområdet ikke er til stede, når det gjelder ordinære besøk ved museet. Samtidig kan en grunn til manglende besøk være at museet har lite annet å vise frem, enn anlegget. Museet har likevel ligget i underkant av 6000 besøkende de siste fem årene.¹⁵² Det antas at en del av disse er skoleelever. Det må nevnes at museets åpningstider er ugunstige, da dette er en tid de fleste er på jobb eller skole. Få har mulighet til å gå på museum midt på dagen, på en hverdag. Dette er en aktivitet som ofte legges til helger, et tidspunkt museet holder stengt.

Noe museet har gjort når det gjelder promotering av anlegget de siste årene, er gjennomføring av *Sagdag* på museet, et arrangement som i år gjennomføres for fjerde gang, under nytt navn, *Familedag på Spillum Dampsag*.¹⁵³ Dette er et kulturarrangement rettet mot alle, hvor man ønsker å formidle kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri.¹⁵⁴ Sentralt i opplegget står fremvisningen av rammesagene på bruket. Disse kjøres to ganger i løpet av dagen, slik at skuelystne kan se hvordan arbeidet foregikk før i tiden.¹⁵⁵ Dette er et populært arrangement, noe som kan skyldes at det ikke er gitt at produksjonslinja er i gang, dersom man skulle

¹⁵² Intervju Eikeset, 16 februar 2016. Spørsmål nr. 20 i intervjuguiden.

¹⁵³ Sagbruksmuseet.no/2016/05/familedag-paa-spillum-dampsag/, Familedag på Spillum Dampsag (aksessert 13. mai 2016).

¹⁵⁴ Sagbruksmuseet.no/2015/05/det-blir-ny-sagdag-i-juni/, Det blir ny sagdag i juni (aksessert 9. mai 2016).

¹⁵⁵ Samtale med Eikeset under praksisperioden høsten 2015.

besøke museet. Samtidig er det nok fremdeles en del i lokalområdet som har et forhold til sagbruket og minnes Namsos som sagbruksby. Under praksisperioden kom det frem at beslutningen om å presentere *Sagdag* som *Familiedag på Spillum Dampsag*, bunner i dårlig oppslutning blant barnefamilier. Ifølge Eikeset gjøres dette fordi barnefamilier generelt ikke var klar over at dette var et tilbud som også var rettet mot dem, ikke kun for spesielt interesserte, da det også er aktiviteter for barn på arrangementet.¹⁵⁶ Barnefamilier er en stor besøksgruppe ved museene, og det er derfor en fordel å ha tilbud rettet mot dem.

6.6 Oppsummering

Norsk Sagbruksmuseum ble ikke etablert på samme grunnlag som Norsk Skogmuseum og til dels kan ikke museene sammenlignes. Det lå ulike forutsetninger til grunn for museenes etablering og de har hatt ulike forutsetninger i forhold til hvordan de har løst sine nasjonale oppgaver. På grunnlag av hvor Norsk Sagbruksmuseum befinner seg i dag, kan man ikke forvente at museene er på samme nivå. Som kulturminne har det blitt prioritert å ivareta anlegget. Likevel må man ikke glemme at det tok tid for Norsk Skogmuseum å komme seg ut av sitt leide kontorlokale hos Glomdalsmuseet, og at det først var med flyttingen til Klokkergården at museet fikk mulighet til å sette opp ordinære utstillinger. Dette viser at det tok tid også for Norsk Skogmuseum, å etablere seg som et nasjonalt museum. Man kan derfor ikke forvente annet enn at det tar tid for Norsk Sagbruksmuseum. Som nevnt på side 50, tok det 17 år før Klevfos Industrimuseum fikk mottaksområde med utstilling.

Den faktiske situasjonen ved Norsk Sagbruksmuseum viser tegn til at det har vært større fokus på kulturminnet i sin helhet og restaurering av det, fremfor utvikling av utstillinger og formidlingsopplegg. Det blir fremhevet at museet ønsker å formidle nasjonal sagbrukshistorie, men de har ikke hatt de nødvendige ressursene til dette ennå. Samtidig har museet gjennom satsningen på å restaurere kulturminnet, kommet over på et vedlikeholds nivå som gjør at det fremover kan konsentrere seg mer om forskning og formidling.

¹⁵⁶ Samtale med Eikeset under praksisperioden høsten 2015.

Kapittel 7. Norsk Sagbruksmuseum – hva bør formidles?

Norsk Sagbruksmuseum anser seg som et nasjonalt museum for sagbruksnæringen. I dette kapitlet ser jeg på hva museet bør formidle når det tar på seg en slik rolle. Selv om museet ivaretar et kulturminne, kan det ta grep for å sette seg selv inn i en nasjonal kontekst, og dermed kombinere forvaltning av sagbruket med formidling av nasjonal sagbrukshistorie.

7.1 Ambisjoner

Både Norsk Skogmuseum og Norsk Sagbruksmuseum er museer med nasjonale hensikter. Mens Skogmuseet er veletablert, med store samlinger, utstillinger og lang fartstid, så har Sagbruksmuseet måttet vie mye tid og penger på restaurering av anlegget. Norsk Sagbruksmuseum har ambisjon om å være et nasjonalt museum for sagbrukssektoren, og med de nasjonale hensiktene legges føringer. Siden museenes hensikter nedfelles i deres formålbeskrivelser, er det viktig at museene klarer å leve opp til disse forutsetningene.

7.1.1 Nasjonale hensikter

Som NOU 1996:7 *Museum. Mangfold, minne, møtestad* sier, bør man være forsiktige med å ta i bruk tittelen *norsk* i museumsnavn. Bruk av navn på denne måten sier noe om hva formålet til museet er, og bør legge sterke føringer for arbeidsfeltet. Dessverre er det ikke slik, at et museum nødvendigvis klarer å leve opp til navnet. Det kan da sies at det er for enkelt for museer i dag å påta seg hovedansvaret for å formidle konkrete deler av vårt lands historie. Det finnes få begrensninger da et museum eller museets stiftelse kan stå for navnevalget. Det finnes heller få retningslinjer som stadfester hvilke føringer som legges dersom et museum påtar seg ansvaret for nasjonal historie. Det må da antas at de føringene som legges, er de som museet selv legger ved utforming av sin formålsbeskrivelse. Mangel på retningslinjer, restriksjoner og krav kan dermed føre til at et museum, i stor grad, kan gå frem og påberope seg et ansvar museet kanskje ikke kan leve opp til. Det er opprettet en rekke temamuseer i Norge med hensikt å ivareta deler av vår nasjonale historie. Når museene velger et bredere fokus enn det lokale og det regionale, må de nødvendigvis jobbe for å gjennomføre dette.

7.1.2 Forvaltning og formidling av norsk sagbrukshistorie

På Spillum skal Sagbruksmuseet forvalte og formidle nasjonal sagbrukshistorie, men på samme tid skal de ivareta kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri, et kulturminne som har bidratt til Namsos sin tidligere identitet som sagbruksby. En identitet som ikke lenger har like

sterkt fotfeste på stedet. Hvordan kan Norsk Sagbruksmuseum balansere denne rollen som kulturminne og museum?

Vi har tidligere sett at det er lite museet kan gjøre i dag, når det gjelder formidling av nasjonal sagbrukshistorie, med mindre man ser bort ifra det som kan formidles via omvisning i anlegget. Antall ansatte per i dag begrenser også hva museet kan gjøre. Hittil har museet restaurert anlegget, og bevart arkivet etter bedriftene Spillum Dampsag & Høvleri, og AS Spillumbruket. De publiserer også på sin nettside, gir ut publikasjoner, og når ut til lokalsamfunnet ved gjennomføring av det årlige arrangementet *Sagdag*. Likevel bør museet promotere sagbruket mer aktivt. Under praksisperioden fikk jeg inntrykk av at museet har få besøkende om høsten og vinteren, til tross for at museet har åpent hele året. Museet har likevel kommet så langt i restaureringen, at de kan ha større fokus på formidling i tiden fremover.

Intervjuene jeg foretok av tidligere arbeidere under praksisperioden, er også tilfang til formidling. Selv om denne minneinnsamlingen var lokal, da den i stor grad omhandlet mennesker som arbeidet ved sagbruket, kan beretningene settes inn i regional og nasjonal sammenheng. Disse intervjuene gir innblikk i sagbruksarbeidernes hverdag og intervjuene gir gode utgangspunkt for utvikling av utstillinger i et eventuelt besøksenter, samt at informasjonen kan implementeres under omvisningsrunden på anlegget.

7.2 Vektlegging av lokal, regional og nasjonal historie

Måten man velger å formidle historie på et lokalt nivå, samsvarer ikke nødvendigvis med måten man forholder seg til det på et nasjonalt nivå. Ved fokus på lokalhistorie er det som regel ved blick nedenfra, hvor man fokuserer på en mindre enhet. Nasjonal historie er historie i et større perspektiv, hvor man forsøker å få et overblikk. Siden Norsk Sagbruksmuseum skal være et nasjonalt museum for sagbruksindustrien, må de formidle nasjonal historie. Samtidig må ikke museet glemme, at det ligger en lokal ramme rundt selve sagbruket.

7.2.1 Identitet

Mange av de som bodde i området hadde sagbruket som sitt virke, og en del mennesker har fremdeles et forhold til sagbruket. Tidligere var Namsos sin identitet som sagbruksby gjennomgående for byen, men det er i dag kun ett større sagbruk igjen, Moelven Van Severen. Når sagbruket på Spillum ble lagt ned i 1986, takket flestparten av de ansatte ja til jobb ved

Van Severen, et tilbud de fikk fordi Van Severen var eid av selskapet Norske Skog, som kjøpte AS Spillumbruket. Namsos sin tidligere identitet som sagbruksby har forsvunnet i takt med sagbrukene, og er noe som bør komme frem i utstillingene. Dette fordi det hovedsaklig er den eldre generasjonen som er knyttet til denne sagbrukskulteren. Grunnlaget for hvordan Namsos vokste frem er viktig å videreføre til yngre generasjoner.

7.2.2 Lokal og regional historie

Til tross for at museet velger å titulere seg som et nasjonalt museum, er det viktig å ikke glemme det lokale. Det er spesielt viktig i denne sammenheng fordi museet springer ut av et kulturminne som fremdeles har koblinger til, og som har vært av stor betydning for lokalsamfunnet. Namsos var som nevnt en sagbruksby, og det foregikk storstilt utvinning av tømmer i Namdalen. Dette tømmeret ble så fløtet nedover elvene til Namsen, hvor slepebåtene trakk tømmeret til sagbrukene. På Spillum finnes flere ting som kan knytte sagbruksdriften opp mot fløtingen, deriblant motorbåtene Oter og Hauka, som gikk som slepebåter på Namsen. Museet har også bildearkivet etter Namsen Fellesfløtningsforening i sitt eie og en modell av Skage Lense i sin gjenstandsamling.

Den lokale historien er viktig med tanke på anlegget som kulturminne. Bedriftsarkivet etter forhenværende Spillum Dampsag & Høvleri og AS Spillumbruket befinner seg på museet, og er usedvanlig godt bevart. Det er få hull, men noe arkivmateriale fra 1950- og 1960-taller er borte som følge av opprydding på 1960-tallet. Det materialet som finnes gir likevel godt grunnlag til å belyse store deler av virksomheten ved bruket, fordi arkivmaterialet går fra etableringen av sagbruket og frem til nedleggelsen. Samtidig kan dette materialet brukes til å sette sagbruket inn i en større regional kontekst, da med tanke på Namdalen eller Trøndelag generelt, her kan man da knytte sagbruket opp mot utvinning av tre i skogrike Namdalen, og fløting nedover Namsen til sagbruket.

7.2.3 Nasjonal historie

Med en ambisjon om å være et nasjonalt for museum for sagbruksnæringen, må museet også vektlegge formidling av nasjonal historie. Som Norges siste dampsagbruk av denne størrelsen, fra slutten av 1800-tallet, er det ikke rart at museet har tatt på seg arbeidet med å forvalte nasjonal sagbrukshistorie. Historien de skal ivareta må defineres på lokalt, regionalt og nasjonalt plan, hvor ingen av delene går på bekostning av hverandre. Samtidig er det viktig at

museet ikke lar seg begrense av at det er et kulturminne, og viser sammenhengene mellom det lokale, regionale og nasjonale. Dersom museet ikke klarer dette vil det ha vanskelig for å leve opp til sitt formål. Mye kan løses, når det gjelder formidling av nasjonal historie på anlegget, ved å få etablert besøkscenteret museet har behov for. Her vil det være mulig å vie stor plass til det nasjonale perspektivet, Man kan for eksempel se den økonomiske påvirkningen på sagbruksnæringen i eksportsammenheng. Det er sterke koblinger mellom sagbruket og Nord-Norge, da sagbruket hadde Nord-Norge som sitt hovedmarked. Man kan derfor dra koblinger mot eksporten av tømmer nordover og ellers i landet. Samtidig kan man også se på utviklingen innen næringen, i lys av industrialiseringen og urbaniseringen som foregikk på 1800-tallet.

Når det gjelder sagbruk og eksport så er det mye materiale å finne i bedriftsarkivet, som bestillinger og salgskvitteringer. Før plastkassenes inntog på 1970-tallet ble det produsert en rekke fiskekasser av avkapp i produksjonen. Disse solgte godt, både innenlands og utenlands. I arkivet på Spillum finnes det en bestilling på 240 000 fiskekasser fra et firma i London i 1904.¹⁵⁷ Det finnes riktignok ingenting i sagbrukets arkiv som tilsier at denne ordren ble effektivert her og sendt til England, men arkivet består av 60 hyllemeter, hvor ikke alt arkivmaterialet er gjennomgått. Samtidig må det bemerkes at jeg tilbrakte mye tid i arkivet under praksisperioden, og til tross for omfattende organisering, befinner ikke alt materialet seg på riktig sted. Dersom ordren ble effektivert, er det en sannsynlighet for at kvitteringen befinner seg i arkivet, men kanskje ikke på riktig sted. Når det gjelder omfanget av bestillingen, kan det tenkes at flere sagbruk har gått sammen for å dekke produksjonen av kassene.

En rekke av dokumentene som finnes i museets arkiv kan bidra til å sette museet inn i ulike lokale, regionale og nasjonale sammenhenger.

7.3 Formidling på museum kontra et sted hvor aktivitet har funnet sted

Norsk Sagbruksmuseum har en fordel da museet har mulighet til å formidle på et sted hvor aktivitet har funnet sted. Det fysiske kulturminnet fungerer som et godt utgangspunkt for historieformidling og stedet forsterker publikumsopplevelsen for besøkende.

¹⁵⁷ Informasjonen fremkom under praksisperioden.

7.3.1 Autentisitet

Det finnes i dag en rekke friluftsmuseer med tilflyttede hus, men dette er en praksis man forsøker å unngå i dag. Når det gjelder bevaring av bygninger, gjøres dette best *in situ*, altså på stedet. Dersom et bygg flyttes, vil det falle ut av sin opprinnelige kontekst, og det mister verdi som referanseobjekt. Det kan være vanskelig å oppnå like autentisk formidling på et museum som baserer seg på tilflyttede bygninger, og oppsatte utstillinger, enn det man kan gjennom anlegget på Spillum.

Gjennom besøk ved Sagbruksmuseet vil den besøkende komme i kontakt med et komplett sagbruksanlegg som representerer den tidlige fasen av industrialiseringen. Det faktum at anlegget i liten grad er endret, fører til autentisk formidling av stedet. Formidling på et sted hvor aktivitet har funnet sted, kan ses på som en fordel. Siden det fremdeles foregår produksjon på Spillum så har man mulighet til å starte opp maskinene. Samtidig som anlegget i seg selv er autentisk, så er også arbeidsmiljøet det. De ansatte i produksjonen jobber under de samme forholdene som når sagbruket ble nedlagt i 1986, noe som kommer tydelig frem under besøk på anlegget.

7.3.2 Formidling på museum og et sted aktivitet har funnet sted

En kombinasjon av et museum og et kulturminne må sies å være et godt utgangspunkt for formidling, fordi man kan formidle utifra det fysiske kulturminnet, men på samme tid ha utstillingslokaler med supplerende eller utdypende utstillinger. For Norsk Sagbruksmuseum forutsetter dette riktignok at de får på plass et besøkssenter med formidlingsopplegg.

Man kan si at museet har et fortrinn som kan formidle utifra et kulturminne, fordi det ofte er lettere å lære gjennom observasjon, fremfor å lese om det. Dersom museene skal utvikle undervisningsopplegg rettet mot skolene i området, noe de til en viss grad allerede har, vil et besøk ved sagbruket gjøre det lettere å forstå den delen av vår historie som har funnet sted her. Det kan likevel sies at man til en viss grad har friere tøyler ved formidling på museum, kontra et kulturminne som Spillum Dampsag & Høvleri. Dette fordi man på museum har mulighet til å bygge opp en utstilling slik man ønsker, mens man i saghuset i stor grad er begrenset til å formidle det som har foregått på stedet. Samtidig er det slik at formidlingstiltak ikke kan virke for inngripende inn i kulturminnet, og dersom man ikke har med omviser, så er det begrenset hva man kan oppleve.

7.4 Oppsummering

Det er tydelig at Norsk Sagbruksmuseum har ambisjoner med sine nasjonale hensikter. Dersom museet får etablert et besøksenter, så må museet vektlegge lokal, regional og nasjonal historie på lik linje, uavhengig av den nasjonale ambisjonen. Dette fordi sagbruket har dype røtter i lokalmiljøet, og har bidratt til Namsos sin identitet som sagbruksby. Lokalt og regionalt fokus er derfor viktig, på lik linje som nasjonalt fokus.

Kulturminnet i seg selv er en bane for autentisk formidling, noe som ikke er like lett å oppnå på et museum. Det har likevel sine baksider å kun formidle gjennom et kulturminne, da dette begrenser hva som kan formidles. I så måte er det en fordel med formidling på museum, da man har større spillerom for utvikling av utstillinger.

Kapittel 8. Norsk Sagbruksmuseum i dag og i fremtiden

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan Norsk Skogmuseum har løst sin oppgave med forvaltning av nasjonal skoghistorie; hvordan Norsk Sagbruksmuseum kan gå frem for å løse sin oppgave med forvaltning og formidling av nasjonal historie; hvorfor museet bør vektlegge formidling på et lokalt, regionalt og nasjonalt plan; og hvordan formidling foretas på et museum, kontra et område hvor aktivitet har funnet sted.

Dette har gitt meg et godt grunnlag for å besvare oppgavens hovedproblemstilling: *Hvilke nasjonale føringer ligger til grunn for Norsk Sagbruksmuseum? Hva er den faktiske situasjonen ved museet i dag, og hva bør ambisjonene være?* I dette avsluttende kapitlet tar jeg for meg hver av underproblemstillingene, før jeg samler trådene og gir et svar på hovedproblemstillingen.

8.1 Norsk Skogmuseum og nasjonal historie

En av hensiktene med studien var å finne ut hvordan Norsk Skogmuseum har løst sin oppgave med forvaltning av nasjonal historie knyttet til skogbruk. Det kommer tydelig frem at den nasjonale vektleggingen ikke har blitt tillagt museet i senere tid, men har vært en del av museets agenda siden etableringen i 1954. Som studien viser, så har Norsk Skogmuseum jobbet aktivt med å være et museum for nasjonal skoghistorie. Museet klarer å vise bredden i norsk skogbrukshistorie, blant annet ved å vie museets første etasje til skogbruksutstillinger. Skogmuseet er også ansvarsmuseum for treforedlingsindustrien, etter at Norsk Teknisk Museum overførte sitt ansvar for eldre sagbruk og treforedlingsindustri til museet i 1997. Det kommer frem at Norsk Skogmuseum har hatt større fokus på treforedlingsindustrien, fremfor sagbruksindustrien, og at museet nå arbeider med å øke sin kompetanse vedrørende denne næringen. Når Klevfos Industrimuseum og Sørlistøa Fløtermuseum ble en del av Stiftelsen Norsk Skogmuseum, bidro dette til å utvide Norsk Skogmuseums perspektiv, og gjøre museets posisjon sterkere. Skogbruk har klare koblinger opp mot både treforedling og fløting av tømmer, og et samarbeid mellom museene er ikke unaturlig. Til tross for dette må en bite seg merke i at det tok lang tid for museet å etablere seg med egne lokaler og utstillinger. Dette er relevant når det gjelder Norsk Sagbruksmuseum og deres oppgave knyttet til forvaltning og formidling av norsk sagbrukshistorie. Norsk Skogmuseum har i stor grad klart å løse de mål det har satt seg fore, fordi museet hele tiden har hatt fokus på at det skal fylle sin oppgave

som nasjonalt museum. Det er naturlig at museet lever opp til sin ambisjon, da det er stadfestet i museets vedtekter at det har nasjonale oppgaver.

8.2 Norsk Sagbruksmuseum og nasjonal historie

Når sagbruket på Spillum ble nedlagt i 1986, ble Stiftelsen Spillum Dampsag & Høvleri opprettet i 1988, med mål om å bevare anlegget. Det er forståelig at det var ønskelig å bevare anlegget da det kan sies å være unikt i nasjonal sammenheng. Det er sannsynligvis det eneste gjenværende dampsagbruket av denne størrelsen fra 1800-tallet i Norge. Samtidig er sagbruket godt bevart, og i stor grad autentisk. Sagbruket hadde en lang forhistorie før det besluttet å etablere et museum på stedet, og med tanke på formidling er det positivt at det har foregått aktivitet på stedet.

Til tross for museets nasjonale hensikter, kan man utifra funn i studien si at Norsk Sagbruksmuseum per i dag, ikke er på samme nivå som Norsk Skogmuseum når det gjelder målet om å være et nasjonalt museum. Det faktum at museet springer ut av kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri, har ført til at museet har to sentrale oppgaver: Forvalte anlegget og formidle nasjonal sagbrukshistorie. Dette er en rolle som til tider kan være vanskelig å balansere. På den ene siden skal museet ivareta materiell og immateriell kulturarv knyttet til museet, på den andre siden skal museet forske på og formidle nasjonal sagbrukshistorie. Museet må veie sine oppgaver nøye, da de er få ansatte, noe som har ført til at museet i større grad har måttet fokusere på den lokale historien i tilknytning til museet, fremfor historie i et større perspektiv. Likevel klarer museet å få frem det nasjonale perspektivet under omvisning på anlegget, via sine nettsider og publikasjoner.

For at Norsk Sagbruksmuseum i større grad skal kunne løse sin oppgave knyttet til forvaltning og formidling av nasjonal historie, må det på plass et besøksenter med utstillinger. Det man møter på stedet i dag, er i større grad ett levende kulturminne, fremfor et museum. Man kan likevel ikke forvente annet av Norsk Sagbruksmuseum, enn at det tar tid å utvikle seg som et nasjonalt museum. Museet har hatt ansvar for å vedlikeholde et stort anlegg, noe som tar tid og koster penger. Den jobben de har utført i den forbindelse, har i dag ført museet over på et punkt i vedlikeholdet som gjør det mulig å fokusere mer på forskning og formidling i tiden fremover.

8.3 Vektlegging av lokal, regional og nasjonal historie

Norsk Sagbruksmuseum har et nasjonalt formål vedrørende norsk sagbrukshistorie, og da det ligger i deres mandag, må museet etterleve dette. Samtidig er det problematisk for museet å fokusere på nasjonal historie i et større perspektiv, da personalressursene er lave. Studien viser at formidlingsopplegg i tilknytning til museet, i stor grad anvender den lokale historien siden den kan knyttes til sagbruket, men samtidig får museet til dels med seg de nasjonale koblingene under omvisning på anlegget. På tross av museets nasjonale hensikter er det viktig at museet får med de lokale og de regionale koblingene, da sagbruket har røtter i lokalsamfunnet og koblinger opp mot regionen. Namsos har en tidligere identitet som sagbruksby, en identitet som i dag, ikke er like fremtredende. Det er derfor viktig at Norsk Sagbruksmuseum ivaretar denne delen av historien for kommende generasjoner, samtidig som museet bygger oppunder lokal identitet og selvfølelse. Som Nasjonalt museum er det viktig at det nasjonale ikke overskygger det lokale og det regionale, og omvendt. Det er derfor viktig at museet klarer å finne en balanse i formidling av lokal, regional og nasjonal historie.

8.4 Formidling på et museum kontra et kulturminne

Når man har et kulturminne som er så godt ivaretatt og autentisk som Spillum Dampsag & Høvleri, så har man et godt utgangspunkt for formidling. Norsk Sagbruksmuseum har en fordel som kan formidle utifra et kulturminne, fremfor å måtte basere seg kun på utstillinger. Under et besøk på anlegget får de besøkende et autentisk møte med et anlegg hvor aktivitet har funnet sted. Som et museum med basis i utstillinger og tilflyttede bygg, hadde det vært vanskelig å oppnå samme grad av autenticitet. Det er likevel begrenset hva man kan formidle i et kulturminne, da man ikke skal utføre tiltak som virker inngripende i selve kulturminnet. Man kan derfor si at man har større handlingsrom når det gjelder formidling på et museum med utstillinger, fremfor i et kulturminne, fordi museet har mulighet til å utvikle utstillinger. Situasjonen man har på Spillum i dag, hvor man har en ambisjon om å være et nasjonalt museum, men i større grad mangler formidlingsmuligheter er ikke gunstig.

8.5 Konklusjon

Studien viser at det ligger flere nasjonale føringer til grunn for Norsk Sagbruksmuseum. Museet ble etablert for å bevare det verneverdige kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri. I arbeidet med å bevare kulturminnet var Riksantikvaren svært involvert, det samme var Jan Wiig ved Norsk Teknisk Museum, som var på jakt etter ei dampmaskin å bevare. Sagbruket

ble lagt ned på et gunstig tidspunkt, da man på denne tiden hadde begynt å få øynene opp for bevaring av teknisk-industrielle kulturminner. Kulturminnet i seg selv, er definert av Riksantikvaren til å inneha nasjonal verdi. Dette kommer sannsynligvis av, at det er det eneste sagbruket av denne størrelsen fra 1800-tallet igjen i landet.

I dag er Spillum Dampsag & Høvleri ett av femten teknisk-industrielle kulturminner som får spesiell oppfølging av Riksantikvaren. Med *Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner*, utarbeidet av Riksantikvaren i 1994, legges det sterke nasjonale føringer vedrørende bevaring av tekniske og industrielle kulturminner. Det ble også lagt sterke føringer på nasjonalt nivå med utarbeidelsen av de offentlige dokumentene, stortingsmelding nr. 16, *Leve med kulturminner*, og melding til Stortinget 35, *Framtid med fotfeste*. I disse dokumentene blir det fastslått hvorfor det er viktig å ivareta et utvalg tekniske og industrielle kulturminner, noe som fører til at det legges føringer for bevaringen av Spillum Dampsag & Høvleri. Siden museet ble etablert for å ivareta kulturminnet, så kan man si at de nasjonale føringene som ligger til grunn for bevaring av kulturminnet, også ligger til grunn for etableringen av museet. Samtidig har museet nedfelt i sin formålsbeskrivelse at det er et nasjonalt museum for sagbruksnæringen, noe som tilsier at museet har nasjonale oppgaver knyttet til forvaltning, formidling og forskning.

Gjennom navneendringen i 2003, hvor museet valgte å vektlegge *Norsk Sagbruksmuseum* fremfor *Spillum Dampsag & Høvleri*, forsøkte museet å forsterke sin posisjon som nasjonalt museum for sagbruksnæringen. Dette ble gjort for å fremheve museets nasjonale oppgave. Samtidig er det tydelig at museet selv tok på seg ansvaret med å forvalte og formidle nasjonal historie, da museets navn grunner i strømninger nedenfra. Museet definerte da, på lokalt plan, hva som var nasjonal historie. Da det ligger i Norsk Sagbruksmuseums mandat, at det er et nasjonalt museum, så må museet gjøre sitt beste til å leve opp til sitt navn. Noe som tidvis har vært vanskelig, til tross for museets ambisjon. Dette henger i stor grad sammen med at museet har en todelt rolle, det skal forvalte kulturminnet samtidig som museet skal leve opp til sitt formål. Den faktiske situasjonen ved museet i dag, viser at det har blitt lagt ned mye tid og penger på restaurering av anlegget, fremfor utvikling av formidlingsopplegg. Sammenligning med Norsk Skogmuseum viser likevel opplagt utvikling for Norsk Sagbruksmuseum som institusjon.

Norsk Sagbruksmuseum vektlegger nasjonal historie, og bør gjøre sitt ytterste for å leve opp til sitt navn. Museet har store ambisjoner knyttet til den nasjonale historien, dette fremkommer i museets formålsplan, generalplan, og med planene for besøksenter og aktivitetspark. I fremtiden, er viktig at museet bruker tid på å finne ut av hva de kan få til med de rammene de har. Det kan se ut som at de er på rett vei, når de gradvis bygger opp både sitt lokale, og sitt nasjonale fokus, med besøksenter og utvidet museal aktivitet. Samtidig må museet fortsette med sitt vedlikehold av anlegget, som går på aktiv bruk og nødvendig restaureringsarbeid, slik at de tar vare på både den immaterielle og den materielle kulturarven på stedet. Jeg mener at museet har gode muligheter til å etterleve sin ambisjonen om å være et nasjonalt museum, og samtidig ta vare på det lokale kulturminnet.

Referanseliste

Publiserte kilder

Ambrose and Paine: *Museum Basics*, 3rd edition 2012

Dean, David: *Museum Exhibition*, 2nd edition 1996, reprinted 1998

Eikeset, Kjell Roger: «Et fleksibelt sagbruk» i Meyer et al. (red.), *Arbeiderhistorie, tema: det fleksible arbeidsliv*, Oslo 2015: 75-89

Eikeset, Kjell Roger: «Ferdighusproduksjon ved Spillum Dampsag & Høvleri» i Anna Hansen (red.), *Kulturarvets Hantverk*, Sundsvall 2013: 84-99

Eikeset, Kjell Roger: «Spillum Dampsag & Høvleri» i Eikeset, Grøtan og Sørgård (red.), *Norsk Sagbruksmuseum 20 år 1991-2011*, Museet Midt 2011: 45-64

Eriksen, Anne: «Fra stevneplass til dialoginstitusjon» i Rogan og Amundsen (red.), *Samling og museum*, Oslo 2010: 61-75

Eriksen, Anne: *Museum - en kulturhistorie*, Oslo 2009

Halberg, Paul Tage: *Stier i skog. Norsk Skogmuseum 1954-2004*, Norsk Skogmuseum, Elverum 2004

Hustad, Åge: *MB Hauka. Bruksbåten, skyssbåten, slepebåten, isbryteren*, Namsos 1999

Jacobsen, Jan Krag: *24 questions for planned communication*, Fredriksberg 2009

Jarmund, Grete: *Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner*, Riksantikvaren, Direktoratet for kulturminnevern, Oslo 1994

Klausen, Ann Kristin: «Skolehus fra Spillum Til Vega» Eikeset, Grøtan og Sørgård (red.), *Norsk Sagbruksmuseum 20 år 1991-2011*, Museet Midt 2011: 69-92

Roede, Lars: «Autentisitet i friluftsmuseene» i Rogan og Amundsen (red.), *Samling og museum*, Oslo 2010: 167-185

Sandvik, Thonstad Pål: «Spillum Dampsag & Høvleri» i Gursli-Berg og Thorup (red.), *Industrispor, Fra Melbu til Lindesnes*, 2008: 45-64

Stugu, Ola Svein: *Historie i bruk*. 2008, andre opplag Oslo 2010

Sørgård, Inge: «Fra sagbruk til museum» i Eikeset, Grøtan og Sørgård (red.), *Norsk Sagbruksmuseum 20 år 1991-2011*, Museet Midt 2011: 122-131

Thagaard, Tove: *Systematikk og innlevelse, En innføring i kvalitativ metode*. 4 utgave, 2013.

Torvanger, Åse Moe: «Fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg» i Holme (red.), *Kulturminnevern I, Økokrim*, andre utgave 2005: 62-99

Offentlige dokumenter

Handlingsprogram for kulturminnepolitikk, Nord-Trøndelag fylkeskommune, tilgjengelig fra: <http://www.ntfk.no/Arbeidsomrader/kultur/Documents/handlingsprog_for_kulturminnepolitikkk_web.pdf> u.å. Sist aksessert 14. mai 2016

Lovdata.no «Lov om kulturminner [kulturminneloven]», tilgjengelig fra: <<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>> Sist aksessert 14. mai 2016

Melding til Stortinget nr. 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste

NOU 2013:4 Kulturutredningen 2014

NOU 1996:7 Museum. Mangfald, minne, møtestad

Stortingsmelding nr. 61 (1991-1992) Kultur i tiden

Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner

Stortingsmelding nr. 49 (2008-2009) Framtidas museum

Internettkilder

«Dampmaskina», <http://sagbruksmuseet.no/om-oss/skoletilbud/dampmaskina/> u.å., sist aksessert 13. mai 2016

«Det blir ny sagdag i juni», <<http://sagbruksmuseet.no/2015/05/det-blir-ny-sagdag-i-juni/>> 12/5-15 av Robert Holen, sist aksessert 9. mai 2016

«Digitalt Museum, N», <http://digitaltmuseum.no/info/owners?starts_with=N> u.å. sist aksessert 13. mai 2016

«Familiedag på Spillum Dampsag», <<http://sagbruksmuseet.no/2016/05/familiedag-paa-spillum-dampsag/>> 11/5-16 av Anniken Sæther Martinsen, sist aksessert 12. mai 2016

«Fra trestokk til panel», <<http://sagbruksmuseet.no/om-oss/skoletilbud/fra-trestokk-til-panel/>> u.å., sist aksessert 13. mai 2016

«ICOMs definisjon av museum», <<http://www.icom-norway.org/definisjon.html>> u.å., sist aksessert 4. februar 2016

«Laft og lek», <<http://sagbruksmuseet.no/om-oss/skoletilbud/laft-og-lek/>> u.å., sist aksessert 13. mai 2016

«MB Hauka», <<http://sagbruksmuseet.no/fartoyene/mb-hauka-og-tresliperiene/>> u.å., sist aksessert 9. mai 2016

«MB Oter», <<http://sagbruksmuseet.no/fartoyene/mb-oter-og-floytinga/>> u.å., sist aksessert 9. mai 2016

«Museets historie», <<http://sagbruksmuseet.no/om-oss/museets-historie/>> u.å., sist aksessert 13. mai 2016

«Museet Midt IKS», <<http://museetmidt.no/>> u.å., sist aksessert 13. mai 2016

«Norsk Reiselivsmuseum», <<http://www.reiselivsmuseum.no/>> u.å., sist aksessert 8. mai 2016

«Norsk Skogmuseum», <<http://annomuseum.no/museum/norsk-skogmuseum/>> u.å., sist aksessert 8. mai 2016

«Norsk Skogmuseums historie», <<http://skogmus.no/museumshistorie>> u.å., sist aksessert 13. mai 2016

«Om museet», <<http://skogmus.no/om-museet>> u.å., sist aksessert 13. mai 2016

«Prestøya», <<http://skogmus.no/prestoya>> u.å., sist aksessert 13. mai 2016

«Spillum Dampsag & Høvleri», <<http://www.riksantikvaren.no/Tema/Tekniske-og-industrielle-kulturminner/Spillum-Dampsag-og-Hoeverli>> u.å., sist aksessert 16. april 2016

«Tema: Tekniske og industrielle kulturminner»,
<<http://www.riksantikvaren.no/Tema/Tekniske-og-industrielle-kulturminner>> u.å., sist aksessert 8. februar 2016

«Tid for skog», <<http://skogmus.no/tidforskog>> u.å., sist aksessert 2. mai 2016

«Tid for skog», <<http://www.skogmus.no/index.php?page=103>> u.å., sist aksessert 13. februar 2016

«Uten navn», <<http://www.skogmus.no/?page=163>> u.å., sist aksessert 29. januar 2016

Arkivkilder

Norsk Skogmuseum

Norsk Skogmuseum, administrasjonsarkivet, 0033.1/182 Avtaleperm faglig. Midlertidig og permanent avtale mellom de nasjonale museene Norsk Teknisk Museum (NTM) og Norsk Skogbruksmuseum (NSM), 1997 og 2002

Norsk Sagbruksmuseum

Høknes, Steinar: Prosjektrapport «Tømmerbom», 2010

Wiig, Jan: Spillum Dampsag & Høvleri. Et sagbruksmiljø i Namsos. Rapport om bruket, 1988

Forprosjekt om foreslått besøkssenter og permanent utstilling, 2011

Muntlige kilder

Bjørn Bækkelund, E-post om Norsk Skogmuseum, 10, 18 og 26 februar 2016

Bjørn Bækkelund, Norsk Skogmuseum, 4. mars 2016

Kjell Roger Eikeset, Norsk Sagbruksmuseum 5. oktober til 27. november 2015

Kjell Roger Eikeset, intervju via e-post 16. februar 2016

Knut Lilleberre, Norsk Sagbruksmuseum, 5. oktober til 27. november 2015

Elisabet Løvold, Norsk Skogmuseum, 5. februar 2016

Bilder

Bilde 1: Luftfoto av A/S Spillumbruket 1968, Fjellanger Widerøe. Norsk Sagbruksmuseums fotosamling.

Bilde 2: Luftfoto av kulturminnet Spillum Dampsag & Høvleri 2010. Norsk Sagbruksmuseums fotosamling.

Bilde 3: Tømmerbom på Spillum. Christin R. A. Johansen 2015.

Bilde 4: Store bilder dominerer delen av utstillingen viet eldre skogbruk. Christin R. A. Johansen, 2016.

Bilde 5: Halvpart av koie, sto tidligere på Prestøya. Christin R. A. Johansen, 2016

Bilde 6: Bilde fra Forandringens tid. Christin R. A. Johansen, 2016.

Bilde 7: Lite bruk av tekst i delutstillingen. Christin R. A. Johansen, 2016.

Bilde 8: Forandringens tid. Christin R. A. Johansen, 2016.

Bilde 9: Motorsagvegg. Christin R. A. Johansen, 2016.

Bilde 10: Lyssetting, Forandringens tid. Christin R. A. Johansen, 2016.

Vedlegg

1. Intervjuguide Norsk Sagbruksmuseum, 16 februar 2016
2. Interiørkart, Norsk Skogmuseum, april 2016
3. Bilder fra delutstillingen *Forandringens tid*. Christin Johansen, 2016.
4. Områdekart, Norsk Sagbruksmuseum, november 2015
5. Guideløype, Norsk Sagbruksmuseum, november 2015

Vedlegg 1: Intervjuguide Norsk Sagbruksmuseum

Personalialia:

Navn:

Fødselsår:

Stilling:

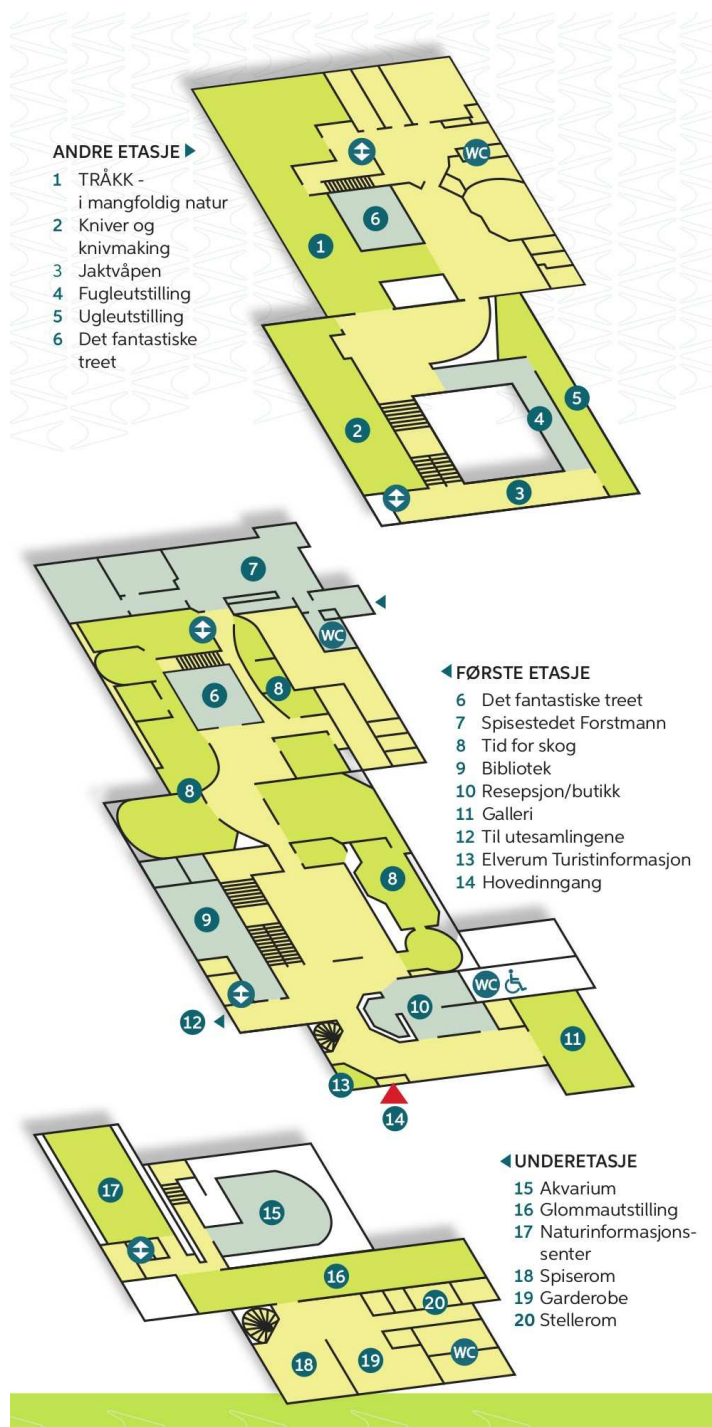
Utdanning:

Yrkesbakgrunn:

1. Kan du beskrive anlegget når det ble vedtatt at museet skulle opprettes? Hvilke endringer ble eventuelt gjort?
2. Hvor stort er anlegget?
3. Hva er Norsk Sagbruksmuseums generalplan?
4. Hva er Norsk Sagbruksmuseums formålsparagraf?
5. Hvordan kom Norsk Sagbruksmuseums navnebytte i 2003 i stand? Kom det fra føringer fra noe hold? I tilfelle ja, hvorfra?
6. Dere er en konsolidert enhet under Museet Midt, hva har dette å si for måten Norsk Sagbruksmuseum blir drevet på?
7. Legges det restriksjoner på Norsk Sagbruksmuseum som museum, med tanke på at det også er et fredet kulturminne?
8. Hvordan forvalter og formidler dere nasjonal sagbrukshistorie på stedet i dag?
9. Hva er museets fokus i tiden fremover? Har dere pågående restaureringsprosjekter eller andre prosjekter på gang?
10. Hvilke prosjekter har dere gjennomført? (restaurering og forvaltning av anlegget)
11. Hvor mye har dere fått i støtte av Riksantikvaren siden museet ble åpnet? (ekstraordinær støtte og årlig støtte)
12. Hvilke andre instanser støtter museet økonomisk?
13. Hvilken stab har museet per i dag? (stillinger, fagbakgrunn, heltid/deltid)

14. Hva vil du si er optimal bemanning ved museet?
15. Hva slags bemanning har dere i sommersesongen med tanke på guiding rundt på anlegget?
16. Hvordan er guidingen lagt opp? Hvor lang tid bruker dere i gjennomsnitt?
17. Hva vektlegges i omvisningene?
18. Er det åpent for omvisninger i vinterhalvåret eller er museet «stengt»?
19. Hvordan vil du beskrive utbyttet en besøkende kan ha av å vandre rundt i anlegget uten guide?
20. Hva er gjennomsnittlig årlig besøkstall?
21. Hva er situasjonen i dag med tanke på et besøkssenter? Når vil dette eventuelt bli realisert?
22. Hvor vil den økonomiske støtten til besøkssenteret komme fra? (Kommune, fylke, Museet Midt, Riksantikvaren?)
23. Har dere gjort dere noen tanker om hva slags utstillinger dere skal ha i besøkssenteret? (faste og midlertidige)
24. Hvordan vil dere her balansere formidlingen av nasjonal historie kontra lokal historie?

Vedlegg 2: Interiørkart, Norsk Skogmuseum

Vedlegg 3: Delutstillingen Forandringens tid, Norsk Skogmuseum

Bilde 4: Store bilder dominerer delen av utstillingen viet eldre skogbruk. Christin R. A. Johansen. 2016.

Bilde 5: Halvpart av koi, sto tidligere på Prestøya. Christin R. A. Johansen, 2016

Bilde 6: Bilde fra Forandringens tid. Christin R. A. Johansen, 2016.

Bilde 7: Lite bruk av tekst i delutstillingen. Christin R. A. Johansen, 2016.

Bilde 8: Forandringens tid. Christin R. A. Johansen, 2016.

Bilde 9: Motorsagvegg. Christin R. A. Johansen, 2016.

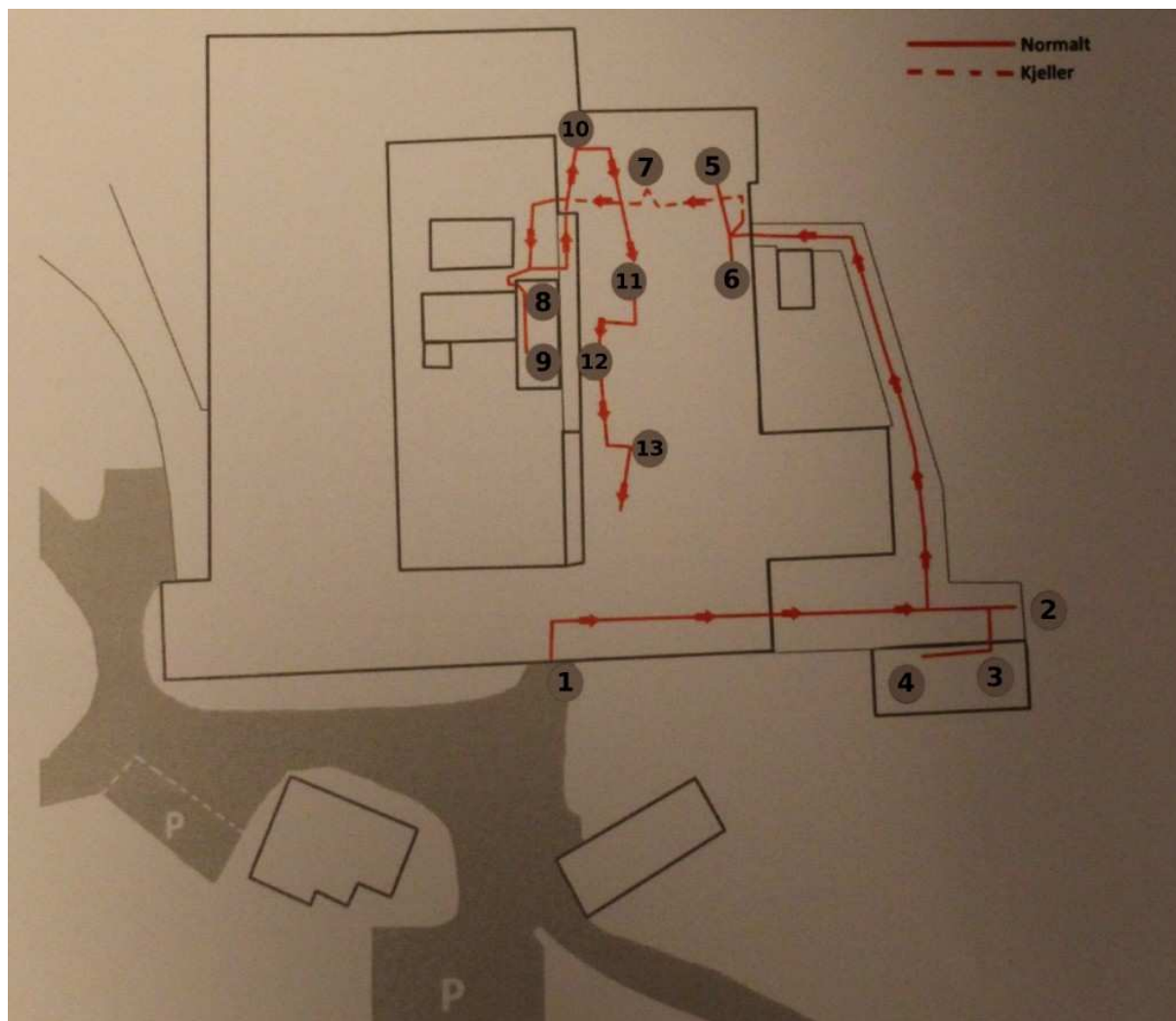
Bilde 10: Lyssetting, Forandringens tid. Christin R. A. Johansen, 2016.

Vedlegg 4: Områdekart, Norsk Sagbruksmuseum

1. Tørka	12. Utskipningslageret
2. Saghushus	13. Wirebua
3. Filbu	14. Kontorbygg
4. Kirka	15. Snedkeriet
5. Maskinhus	16. Tømmerbommen
6. Fyrhus med pipe	17. Kjerraten
7. Smie og mekanisk verksted	18. Trallebanene
8. Kinoen	19. Utskipningskai
9. Paraplyen	20. Brikettmaskin
10. Naustet	21. Utslipp for tømmer
11. Pakklager (materiallager)	

Vedlegg 5: Guideløype, Norsk Sagbruksmuseum

1. Spillum Dampsag & Høvleri	8. Flissilo og pipe
2. Tømmerbommen	9. Fyrkjel og dampmaskin
3. Smia	10. Tørking
4. Det mekaniske verkstedet	11. Tørrklyvene
5. Kjerraten	12. Høvelen
6. Rammesagene	13. Skurlast til ferdighus
7. Produksjon av kassebord	